

Islamofobie in de Zaanstreek en Waterland

When you scream Allhamdulillah
after u sneezed in class & all the
white kids think your bombing
them

Bureau Discriminatiezaken
Zaanstreek ● Waterland

Bureau Discriminatiezaken Zaanstreek/Waterland
Botenmakersstraat 42
1506 TE Zaandam
075-6125696
Info@bdzaanstreek.nl
www.bureaudiscriminatiezaken.nl

Tekst: Marlene Bosman/Erik Schaap

Februari 2016

Inhoud

Inleiding	4
Onderzoek	6
Terminologie	7
Geschiedenis	8
Cijfers Nederland	11
Cijfers Zaanstreek-Waterland	13
Politiek	14
(Sociale) media	16
Basisschool De Roos	18
Islamitisch Cultureel Centrum Assendelft	22
Vluchtelingen	24
Onderwijs/arbeidsmarkt	26
Persoonlijke ervaringen	29
Conclusies	32
Bronnen	34

Inleiding

“Discriminatie en uitsluiting van moslims, vaak gevoed door vrees voor en afkeer van de islam, is een toenemend maatschappelijk probleem met als één van de trieste consequenties dat veel Turkse en Marokkaanse Nederlandse jongeren zich niet meer thuis voelen in Nederland en het gevoel hebben dat er met twee maten wordt gemeten.”
(Brief van de Nederlandse regering aan de Tweede Kamer, 22-1-2016)

Een islamitische basisschool wordt beklad met hakenkruisen en de tekst ‘Fuck islam’. Een scheldpartij tegen burens: “Ga terug naar je eigen land, hoeren, moslims.” Een moskee ontvangt een dreigbrief. Een man plakt anti-islamstickers en brengt *en passant* de Hitlergroet.

Het zijn een paar bijna willekeurige recente voorbeelden van tegen moslims en/of hun geloof gerichte acties in de regio Zaanstreek-Waterland. Het Bureau Discriminatiezaken kent talloze voorbeelden van dergelijke incidenten. Maar zelfs dat is niet meer dan het topje van de ijsberg, ook niet wanneer de islamofobe voorvallen die de politie en andere organisaties registreren worden toegevoegd aan de BD-cijfers en -waarnemingen. Onderzoek wijst keer op keer uit dat er in heel Nederland een enorme onderrapportage en -registratie is van discriminatie en intolerantie, op alle gronden en terreinen.

De islam is onderdeel geworden van de Nederlandse samenleving en dat heeft zijn weerslag op de onderlinge omgangsvormen. Duidelijk is dat er binnen brede lagen van de bevolking onbegrip leeft over deze godsdienst en haar aanhangers. Kritiek op de religie – toegestaan in Nederland – gaat daarbij soms over in haatzaaien en dreigen – wat niet is toegestaan. Dat geldt voor het hele land en (dus ook) in Zaanstreek-Waterland. Het aantal hatelijke, regelmatig zelfs wetsovertredende uitingen op met name internet is ontelbaar. Maar ook *in real life* heeft islamofobie de afgelopen jaren terrein gewonnen.

Steeds vaker spitste het politieke en maatschappelijke debat zich de laatste vijftien jaar toe op de plek van de islam binnen de Nederlandse samenleving. De aanslagen in de Verenigde Staten, in september 2001, vormden daarbij het keerpunt. Althans, een al langer broeiend, onderhuids onbehagen kwam aan de oppervlakte. Sindsdien stellen sommigen de islam en/of haar aanhangers gelijk aan terrorisme, radicalisering, geweld en wangedrag. De meest naar buiten tredende politieke partij die dat met verve uitdraagt, de PVV, mag zich zelfs virtueel de grootste van Nederland noemen.

Negatieve denkbeelden vormen zich niet in de laatste plaats door terroristische acties als die tegen *Charlie Hebdo* (januari 2015) en diverse andere Parijse locaties (november 2015). In reactie krijgen moslims en vermeende moslims (mensen die er in de ogen van anderen uitzien als moslims) te maken met stigmatisering, buitensluiting, ongelijke behandeling, verbaal en fysiek geweld. Oftewel, in de woorden van het Sociaal en Cultureel Planbureau: “Aan de ene kant staan moslims die van mening zijn dat zij en hun religieuze groep als tweederangsburgers worden beschouwd, en aan de andere kant staan autochtone burgers die de aanwezigheid van moslims en migranten als bedreiging van belangrijke waarden zien en hen met criminaliteit en geweld associëren.”¹ Dat leidt tot polarisatie en tweedeling binnen de Nederlandse samenleving en achterstelling van mensen met een islamitische achtergrond.

Discriminatoire agressie tegen moslims bevindt zich in het brandpunt van de actualiteit en behoeft meer dan ooit feiten en duiding. In dit rapport worden deze vorm van agressie en het (al dan niet verbale) geweld tegen moslims onder de loep gelegd in de negen (sinds 1 januari 2016 acht) gemeenten die de Zaanstreek en Waterland tellen. Eerder onderzoek naar het vóórkomen van islamofobie en de oorzaken en gevolgen daarvan in Nederland en Europa leidden in de meeste gevallen tot een eenduidige conclusie: islamofobie duikt veelvuldig op en is van invloed op het leven

---

¹ *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*

en welzijn van een grote groep mensen. Vanwege het toegenomen aantal geregistreerde islamofobe uitingen in haar werkgebied besloot het Bureau Discriminatiezaken Zaanstreek/Waterland te onderzoeken in welke mate dit fenomeen in haar werkgebied voorkomt en welke strategieën kunnen worden toegepast om de leefbaarheid voor moslims te verbeteren.

Alleen al in Zaanstad is zo'n 10% van de bevolking moslim en/of van oorsprong afkomstig uit een islamitisch land, twee keer zoveel als gemiddeld in Nederland.² In andere gemeenten binnen de regio Zaanstreek-Waterland ligt dit percentage lager, maar vormen moslims nog altijd een substantieel deel van de populatie. De vraag is in hoeverre Zaankanters en Waterlanders te maken hebben met discriminatie op grond van hun moslim-zijn. Dezelfde vraag geldt voor degenen die zelf niet of anders gelovig zijn, maar er in de ogen van veel anderen uitzien als moslims.

Om inzicht te krijgen in de omvang en vorm van dit probleem heeft het BD gesproken met bijna vijftig moslims en niet-moslims – zowel ervarings- als anderszins deskundigen – in de Zaanstreek en in Waterland. Een selectie van hun bevindingen is verwerkt in dit rapport. Ook zijn er bijeenkomsten bijgewoond waar islamofobie een gesprekstema was of aan bod kon komen (zoals voorlichtingsbijeenkomsten over de vestiging van een islamitische school c.q. gebedsruimte of de komst van vluchtelingen). Verder heeft er uitgebreid literatuuronderzoek plaatsgevonden en zijn de registratiecijfers van diverse instanties naast elkaar gelegd.

Ook de rijksoverheid en de politie onderkennen de problemen. De politie onderzoekt momenteel welke barrières islamitische slachtoffers weerhouden van het doen van aangifte en vraagt zich af hoe de politie de meldingsbereidheid kan vergroten. De overheid heeft besloten om in 2016 voor het eerst de ADB-registratiecijfers ten aanzien van moslimdiscriminatie op te vragen.

In februari 2015 schreef het kabinet in een brief aan de Tweede Kamer onder meer: “De manier waarop mensen zich bijvoorbeeld op social media discriminatoir uitlaten en oproepen tot haat of discriminatoir gemotiveerd geweld is schokkend. Zichtbaar is dat gebeurtenissen elders in de wereld, zoals het Midden-Oosten, Brussel en Parijs, bijdragen aan onverdraagzaamheid en angst.”³ In de maanden daarna nam de polarisatie binnen het maatschappelijk domein in Nederland en in de regio Zaanstreek-Waterland alleen maar toe, ook buiten de social media. Door dieper in te gaan op de aanwezigheid van dit fenomeen hoopt het Bureau Discriminatiezaken zowel de problemen zichtbaar(er) te maken als een aanzet te geven tot het oplossen ervan.

---

² <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/C3344AD7-8513-45AE-BB16-D1B277FE34BA/0/2015BT11religieuzebetrokkenheidvanbevolkingsgroepen20102014.pdf>;
http://www.cbsinuwbuurt.nl/#gemeenten2014_percentage_westerse_allochtonen

³ *Brief van de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van Veiligheid en Justitie aan de Voorzitter van de Tweede kamer der Staten-Generaal* (Den Haag, 11-2-2015)

Onderzoek

Islamofobe uitingen en incidenten komen voor op diverse terreinen en in verschillende vormen. Er kan sprake zijn van hate speech, belediging, bedreiging, verbaal en fysiek geweld, buitensluiting, achterstelling, bekladding of vernieling van moskeeën en andere gebouwen, verdachtmakingen, stigmatiserende uitspraken van politici, etnische profilering, etc. Naar aanleiding van landelijke en regionale signalen dat er sprake zou zijn van toegenomen islamofobie besloot het Bureau Discriminatiezaken in kaart te brengen hoe het er op dit gebied voorstaat in de Zaanstreek en in Waterland.

Om duidelijk te krijgen wie er te maken hebben met islamofobie en welke vormen dat aanneemt, heeft het BD gesprekken gevoerd met zowel islamitische als met enkele niet-islamitische inwoners binnen het BD-werkgebied. De 48 ondervraagden zijn over het algemeen zelf al dan niet praktiserend moslim. Een kleiner aantal is, in de ogen van een deel van de buitenwereld, vermeend moslim. Zij zijn bijvoorbeeld atheïst, agnost of christen, maar worden op basis van hun uiterlijk nogal eens getypecast als moslim, waardoor ook zij te maken kunnen krijgen met islamofobie.

De hoofdvraag van het onderzoek was:

- Welke vormen heeft islamofobie in de Zaanstreek en in Waterland?

Aan de geïnterviewden zijn vragen voorgelegd als:

- Heeft u/hebben jullie te maken gehad met islamofobe uitingen en/of incidenten?
- Kent u anderen die slachtoffer zijn geweest van islamofobe uitingen en/of incidenten?
- Hoe denkt u over islamofobie in de Nederlandse samenleving? Is deze gelijk gebleven, afgenomen of toegenomen?
- Hoe ziet u de toekomst wat betreft de islam en moslims in Nederland?
- Wat kan er worden gedaan om islamofobie te voorkomen en te bestrijden?

In sommige gevallen is het bij enkele vragen gebleven, in andere gevallen zijn uitgebreide gesprekken gevoerd over de ervaringen, visie, aanbevelingen etc.

Naast de vraaggesprekken is voor dit onderzoek onder meer gebruikgemaakt van de door het Bureau Discriminatiezaken en de politie Zaanstreek-Waterland geregistreerde meldingen uit de periode 2013 tot en met 2015. Verder is er geput uit literatuur, mediaberichtgeving en eerdere onderzoeken over de islam en islamofobie. Een bronnenlijst is bij dit onderzoek gevoegd (zie pagina 35).

Het BD heeft er voor gekozen om een 'smalle' definitie van het begrip islamofobie te hanteren. Alleen waar meldingen en incidenten rechtstreeks naar de islam zijn te herleiden, zijn ze meegenomen in de cijfers op de volgende pagina's. De bekladding – begin december 2015 – met haken- en keltenkruizen van de Zaandamse Noorderkerk (een tijdelijk onderkomen voor vooral Syrische vluchtelingen) is bijvoorbeeld buiten beschouwing gelaten, hoewel het gros van de bezoekers daar moslim was. Onduidelijk is namelijk of de actie gericht was tegen vluchtelingen in het algemeen of moslims in het bijzonder. Hetzelfde geldt – om een ander, bijna willekeurig voorbeeld te noemen – voor de persoon die een verhaal de wereld in hielp over een in Zaandam verspreide gifbrief c.q. -dvd met een Arabische achtergrond, en eveneens voor gerichte discriminatie tegen onder anderen Turken en Marokkanen, een relatief veelvuldig geregistreerd fenomeen. Hoewel de kans aanwezig is dat hierbij (ook) anti-islamitische sentimenten een rol speelden, kon dit lang niet altijd worden gestaafd met feiten. Daarom is het zekere voor het onzekere genomen en zijn dergelijke voorvallen buiten dit rapport gehouden. Zodoende hebben de politie en het BD jaarlijks vele tientallen voorvallen in de regio geregistreerd die multi-interpretabel zijn, maar wellicht (mede) vallen toe te schrijven aan moslimhaat of -angst.

Om de privacy van de ondervraagde personen en melders te waarborgen is alle informatie op de volgende pagina's geanonimiseerd. Om die reden zijn ook gegevens als woonplaats, leeftijd en dergelijke in de meeste gevallen buiten beschouwing gelaten.

Terminologie

De term islamofobie is omstreden en wordt steeds opnieuw bediscussieerd. Vaak wordt gewezen op de letterlijke betekenis van het woord 'fobie', als onredelijke angst. Er wordt daarom nogal eens gepleit voor het gebruik van woorden als 'anti-islamisme', 'islam-alarmisme', 'moslimhaat' of 'moslimdiscriminatie'. Deze woorden dekken de lading echter niet volledig. Islamofobie omvat meer dan alleen moslimdiscriminatie. Het betreft de veelheid aan negatieve uitingen en gedragingen richting moslims, hun gebouwen, bezittingen en instellingen, maar ook richting vermeende moslims.

Het Bureau Discriminatiezaken sluit zich aan bij de analyses en definities die de antropoloog Martijn de Koning hanteert. Hij geeft de volgende omschrijving van islamofobie: "Het is wel een logisch idee gegeven het feit dat fobie staat voor (irrationele) angst en omdat dat idee ook is gepropageerd door de Runnymede Trust [Runnymede is een vooraanstaande denktank in de UK]⁴ die de term islamofobie populair heeft gemaakt als begrip van afkeer van islam en moslims. En omdat angst natuurlijk wel degelijk een rol kan spelen. Maar het gaat hier niet (alleen) om een psychologische angst, net zoals dat bij homofobie en xenofobie (waar dergelijke semantische discussies meestal niet over gevoerd worden) evenmin het geval is. Het gaat hier om een sociale angst of sociale paniek waarbij en waardoor specifieke intolerante en gewelddadige handelingen van bepaalde moslims worden gezien als typisch en essentieel voor islam. Deze stereotype en stigmatiserende definitie van islam wordt daarbij van toepassing verklaard op alle moslims (en als ze daar niet aan voldoen dan zouden ze islam gewoon niet goed begrepen hebben). [...] Uiteindelijk gaat het om een geheel van vooroordelen, stereotypen en discriminatie van moslims dat gebaseerd is op een eenzijdig negatieve en stigmatiserende invulling van islam."

De Koning komt tot de volgende conclusie: "Islamofobie is het construeren van een negatieve, generaliserende en essentialistische definitie van islam die leidt tot het maken van een hiërarchisch onderscheid tussen niet-moslims en moslims. Dit gebeurt om de moslims als groep te problematiseren op basis van hun religie."⁵

Islam-onderzoekster Ineke van der Valk (Universiteit van Amsterdam) hanteert de volgende definitie: "Islamofobie is een historisch maatschappelijk gegroeide ideologie die met behulp van beelden, symbolen, teksten, feiten, interpretaties en gedragingen systematisch en consistent een negatieve betekenis geeft aan 'de islam' en/of aan 'moslims'. Zo worden de perceptie, de betekenisgeving, het begrip, de attitudes en het gedrag van mensen tegenover de islam en moslims beïnvloed ten gunste van sociale uitsluiting van moslims als 'de ander' en ten gunste van discriminerende, ongelijke behandeling in het culturele, sociale, economische en politieke domein."⁶

Het Europese Islamophobia Monitoring and Action Network (IMAN) geeft weer een andere definitie: "Islamofobie is het geheel van discriminatie, geweld of afwijzing tegenover een persoon of instelling omwille van een reële of vermeende band met de islam. Islamofobie betreft ook de sfeer, het politieke en mediaklimaat dat moslims systematisch stigmatiseert en op die manier discriminerende en gewelddadige handelingen tegen moslims aanwakkert en aanmoedigt."⁷

In de wetgeving is islamofobie ondergebracht als discriminatie op grond van godsdienst en staat het als zodanig genoemd in artikel 1 van de Grondwet en de artikelen 137 en 429quater van het

---

⁴ <http://www.runnymedetrust.org/>

⁵ <http://www.republiekallochtonie.nl/vijf-mythen-over-islamofobie-deel-2-islamofobie-is-angst-voor-islam>

⁶ *Monitor Moslimdiscriminatie*

⁷ *Ibidem*

Wetboek van Strafrecht. Discriminatie van moslims is dus, anders dan islamkritiek, een misdrijf dat is vastgelegd in de strafwet.

Geschiedenis

Hoewel Nederland eeuwenlang het grootste moslimland van de wereld – het huidige Indonesië – koloniseerde, duurde het tot de jaren '60 van de vorige eeuw alvorens de gemiddelde Nederlander kennismakte met de islam. Dat beviel niet iedereen even goed. Sinds de komst van arbeidsmigranten uit voornamelijk Marokko en Turkije is er binnen de Nederlandse samenleving sprake van al dan niet openlijke islamofobie, al werd het toen nog niet zo genoemd. Contact tussen moslims en niet-moslims vond veelal plaats in arbeidssituaties, waarbij moslims nogal eens als de mindere partij werden gezien. Ze kregen soms te maken met pesterijen op het werk, werden niet altijd serieus genomen of belachelijk gemaakt en ook hun rechten waren regelmatig minder goed gewaarborgd.

“We hebben zo gelachen, we hadden een leeg bierflesje in Achmeds tas gedaan en toen kon hij zijn brood niet opeten, omdat er misschien een restje bier uit het flesje op zijn brood was gedruppeld.”
(Hollandse werknemer, jaren '70)

Ook in het werkgebied van het Bureau Discriminatiezaken, met name in de Zaanstreek, ging een groot aantal Turkse en Marokkaanse arbeidsmigranten aan de slag. Ze kwamen terecht bij bedrijven als Bruijnzeel, de Artillerie-Inrichtingen (het latere Eurometaal), Albert Heijn en Verkade. Deze nieuwkomers brachten de islam naar de Zaanstreek. Uit verhalen van de eerste generatie arbeidsmigranten blijkt dat ze niet altijd met open armen werden ontvangen en dat het ongestoord kunnen en mogen belijden van hun godsdienst lang niet altijd vanzelfsprekend was. Toch wordt deze tijd door veel van de toenmalige migranten gezien als een periode waarin ze minder te maken hadden met discriminatie dan tegenwoordig het geval is.

“Mohamed vindt mij een goede vrouw, groot, sterk. Hij wil vast heel veel kamelen voor mij geven.”
(Hollandse vrouw over werknemer van haar man, jaren '70)

In de jaren '70 en '80 begonnen zich landelijk migrantenorganisaties te vormen, zoals in 1974 de Turkse arbeidersorganisatie HTIB en in 1975 het Komitee Marokkaanse Arbeiders in Nederland (KMAN). Ze kwamen op voor de rechten van ongedocumenteerden en arbeiders, het recht op gezinshereniging en op onderwijs in de eigen taal en cultuur. Ook zetten ze zich in tegen racisme. In diezelfde periode werden kleine zalen en gebouwtjes in gebruik genomen als moskee of gebedsruimte waar moslims elkaar konden ontmoeten en hun religie konden beleven en praktiseren.

Toen bleek dat steeds meer 'gastarbeiders' zich permanent in Nederland vestigden, werd een groot deel van deze gebedsruimten in de loop der jaren vervangen door grotere moskeeën. Dat ging niet altijd zonder slag of stoot. Ook destijds was er al sprake van haat en geweld tegen moslims. Uit het boekje *Vooroordelen veroordeeld* (1986), een uitgave van de Anne Frank Stichting: “Misschien nog zorgwekkender was de reeks aanslagen op koffiehuisen en islamitische gebedsruimten.”⁸ In 1986 was 2,4% van de bevolking in Nederland moslim, tegenover 65% katholiek of protestant (ter vergelijking: in 2015 was 4,2% van de Nederlanders moslim en 40,2% katholiek of protestant.)⁹

Een vrijstaande moskee was midden jaren '80 nog een unicum. De Anne Frank Stichting: “In het verleden leverde de vestiging van een islamitische gebedsruimte in een 19de-eeuwse woonbuurt nog wel eens problemen op. In enkele grote steden is nu een moderne vrijstaande moskee verrezen, die voor de omwonenden geen hinder oplevert”¹⁰ De tijden veranderen; inmiddels hebben de meeste

⁸ *Vooroordelen veroordeeld, feiten tegen vooroordelen over buitenlanders*

⁹ *Religieuze betrokkenheid van bevolkingsgroepen, 2010–2014*

¹⁰ *Vooroordelen veroordeeld, feiten tegen vooroordelen over buitenlanders*

grote plaatsen één of meerdere losstaande moskeeën. De kleine gebedsruimten, gevestigd in lege scholen, buurthuizen en andere gebouwtjes werden langzaam maar zeker vervangen door nieuwgebouwde, ruime moskeeën. Toch levert het neerzetten van moskeeën vaak nog behoorlijk wat problemen op, zoals recentelijk in Gouda. Daar werd de geplande bouw van een nieuwe moskee na protest van omwonenden en de inmenging van de extreemrechtse groepering Identitair Verzet afgelast. Ook in het BD-werkgebied, in Assendelft, werd de opgestarte procedure voorafgaand aan de bouw van een Islamitisch Cultureel Centrum/moskee stopgezet. Het Contactorgaan Moslims en Overheid concludeerde begin 2015 dat het verzet tegen de moskeebouw toenam, zowel van burgers als van de overheid.¹¹

In de westerse wereld worden de aanslagen op 11 september 2001 in de Verenigde Staten vaak gezien als een cesuur in de geschiedenis. Voordien werd er door niet-moslims veelal neutraal of onverschillig aangekeken tegen de islam en haar aanhangers, nadien overheerste vaak het wantrouwen. Na de aanslagen van Al Qaida op de Twin Towers en het Pentagon pleegden extremistische moslims nog een flink aantal tegen westerse landen gerichte terreurdaden (naast een veel groter aantal aanslagen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika). In Europa gebeurde dat in eerste instantie in Engeland en Spanje, en later ook in Frankrijk. In Nederland bleven grootschalige aanslagen uit, maar in 2004 vond hier wel de islam-gerelateerde moord op Theo van Gogh plaats.

In de 70'er en 80'er jaren van de vorige eeuw bevonden discriminatoire uitingen zich over het algemeen nog enigszins in de taboesfeer. Dat veranderde na de aanslagen op 11 september 2001, de opkomst van Pim Fortuyn en de moord op Theo van Gogh. In die zin zijn deze aanslagen dus inderdaad een keerpunt geweest. In de woorden van Paul Scheffer: "Toen kwam 11 september en direct daarna maakten we de opkomst van Fortuyn mee en wat ik heb omschreven als een 'opstand der burgers'. Er waren commentatoren en politici die de opkomst van Fortuyn na de eeuwwisseling uit verveling verklaarden. Zijn aanhang bestond uit verwende burgers die niets beter wisten te doen dan een politiek avontuur te steunen. De overvloed was de oorzaak van het onbehagen, zo luidde de redenering. Die laatdunkende toon is inmiddels wel verdwenen."¹²

Het maatschappelijk onbehagen werd gevoed met nieuwe impulsen uit zowel islamitische als niet-islamitische kringen. Een van de gevolgen was dat discriminerende uitingen richting moslims onder brede lagen van de bevolking geaccepteerder raakten. Steeds vaker werd de islam genoemd als oorzaak van de slechte integratie van Marokkaanse en Turkse Nederlanders.¹³ De polarisatie tussen moslims en niet-moslims in de Nederlandse samenleving was niet meer over het hoofd te zien. Er ontstond een wij-zij gevoel, wij-niet-moslims tegenover zij-moslims.

In de politiek kreeg het anti-islamgeluid vanaf 2001 een steeds prominenter stem. Met name de Partij voor de Vrijheid maakte en maakt de strijd tegen de islam tot een speerpunt van haar beleid, zoals onder meer blijkt uit het in 2012 gepresenteerde partijprogramma *Hún Brussel, óns Nederland*.¹⁴ De PVV lijkt ernaar te streven moslims zoveel mogelijk in hun rechten te beperken en wil zich daarbij niet laten hinderen door de artikelen 1 (anti-discriminatiebeginsel) en 23 (vrijheid van godsdienst) in de Grondwet.

Ook buiten het parlement en de gemeenteraden nam het gemor over de 'islamisering' van Nederland toe. Met de opkomst van internet ontstonden er nieuwe vormen van discriminatie-uitingen. Al dan niet anoniem schelden en dreigen kon laagdrempeliger dan ooit tevoren. Dat gebeurde via sociale media dan ook steeds vaker.¹⁵ In Duitsland werden door extreemrechtse actiegroepen onder de noemer 'Pegida' door het hele land acties gehouden tegen moslims en de veronderstelde islamisering van de samenleving. In Nederland probeerde deze beweging ook voet

---

¹¹ <http://www.bnr.nl/nieuws/889470-1503/verzet-bouw-moskeen-groeit-in-nederland>

¹² *Het land van aankomst*

¹³ *Het multiculturele drama*; (<http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>)

¹⁴ <http://www.pvv.nl/images/stories/verkiezingen2012/VerkiezingsProgramma-PVV-2012-final-web.pdf>

¹⁵ Zie onder meer de jaarverslagen van de internetwaakhonden MiND en MDI

aan de grond te krijgen, maar tot op heden met veel minder succes dan bij de Oosterburen. Ter rechterzijde van Pegida en de PVV waren anti-islamitische (en meestal ook antisemitische) splinters als Identitair Verzet en de Nederlandse Volks-Unie actief. Hun ledental bleef door de jaren heen beperkt tot enkele tientallen, maar deze kleine gezelschappen wisten met name via de media het nodige rumoer te veroorzaken.

In de zomer van 2015 kwam een vluchtelingenstroom vanuit onder andere Syrië en Eritrea op gang. Deze nieuwe ontwikkeling verdeelde de samenleving verder. Het overgrote deel van deze vluchtelingen is moslim en dat leidde bij een deel van de Nederlanders tot angst en zorgen. Behalve dat de nieuwkomers door velen werden gezien als gelukszoekers zong ook rond dat ze 'onze' vrouwen zouden lastigvallen (bij gebrek aan respect en omdat het 'wandelende testosteronbommen' zouden zijn), dat er zich 'kindbruidjes' en terroristen tussen bevonden en dat 'onze' veiligheid in het geding was.

Anno 2016 is zichtbaar dat islamofobie een steeds groter probleem is gaan vormen. Niet alleen in de Nederlandse samenleving, maar ook in Europa en daarbuiten. Stigmatisering, vooroordelen, racisme en discriminatie lijken inmiddels in brede lagen van de bevolking salonfähig te zijn. Een dergelijk klimaat kan ertoe leiden dat nogal wat mensen zich terugtrekken in de 'eigen gemeenschap' om daar steun en veiligheid te vinden.

In zijn boek *Het land van aankomst* (editie 2008) concludeerde publicist Paul Scheffer: "Zo heeft religie weliswaar altijd een grote rol gespeeld in het migratieproces, maar is de islam een nieuw verschijnsel in de westerse wereld. Dat er over niet al te lange tijd zo'n twintig miljoen moslims in de landen van de Europese Unie leven is in alle opzichten een 'uitdaging'." Dat sommigen in die uitdaging een aanleiding zien tot al dan niet verbaal geweld wordt in de komende hoofdstukken duidelijk.

Cijfers Nederland

In haar rapport *De sociale staat van Nederland 2015* schrijft het Sociaal en Cultureel Planbureau: “Anders dan men zou verwachten op basis van het nieuws over problemen en conflicten, is het beeld van moslims de afgelopen tien jaar sterk verbeterd. Vond in 2004 nog maar een derde dat de meeste moslims respect hebben voor anderen, in 2014/’15 is dat ruim de helft. Daar staat tegenover dat er geen dalende trend is bij de opvatting dat de leefwijzen van West-Europeanen en moslims onverenigbaar zijn.” Het SCP plaatste meteen een kanttekening bij de eigen cijfers: “Uitgaande van berichten in de media over interculturele spanningen en conflicten is het verleidelijk een dergelijke ontwikkeling af te doen als artefact van opinieonderzoek, bij voorbeeld vanwege ondoordachte of sociaal wenselijke reacties op te abstracte of verschillend te interpreteren stellingen. Het is goed om zich bewust te zijn van dergelijke risico’s bij de constructie van de publieke opinie in enquête-onderzoek, maar er is weinig reden om meer vertrouwen te hebben in uitvergrotingen van waarnemingen in de eigen omgeving of van mediagenieke uitingen van opvattingen tot dé stemming in Nederland.” Met bovenstaande bevindingen en kanttekening in het achterhoofd is het logisch om te kijken naar de landelijk en regionaal voorhanden zijnde discriminatiecijfers.

Meerdere landelijke organisaties signaleerden de afgelopen jaren een stijging in het aantal meldingen van islamofobie. Zo zagen de gezamenlijke anti-discriminatiebureaus een toename van discriminatiemeldingen op grond van godsdienst, van 284 in 2013 naar 353 in 2014. Omdat een aantal ADB’s tot voor kort nog geen uitsplitsing maakte naar de verschillende godsdiensten is echter niet met zekerheid vast te stellen of het percentage islamofobie-meldingen is gestegen. Uit LBA-net, het verreweg meest gebruikte registratiesysteem, is echter wel op te maken dat in 2014 59% van de godsdienstmeldingen islamofobie betrof. In combinatie met de ervaringen van het BD-Zaanstreek/Waterland en de landelijke cijfers over de eerste maanden van 2015 kan worden aangenomen dat ook het afgelopen jaar sprake was van een stijging.

De Anne Frank Stichting en het Verwey-Jonker Instituut registreerden een toegenomen aantal door de politie vastgelegde islamofobie-incidenten: van 35 incidenten in 2013 naar 142 in 2014 (waarvan 13 bij de eenheid Noord-Holland). Wel nam het aantal vastgelegde scheldpartijen tegen moslims iets af, van 115 (2013) naar 88 (2014). De landelijke terugloop kan bijna volledig op het conto van de eenheden Rotterdam en Midden-Nederland worden geschreven.¹⁶ Bovengenoemde cijfers wijken overigens af van hetgeen Veiligheidsminister Van der Steur in november 2015 verstrekte aan de Tweede Kamer. Volgens de minister registreerde de politie in 2014 206 voorvallen waarbij discriminatie van moslims een rol speelde, tegenover 150 in 2013.¹⁷ Onduidelijk is hoe de uiteenlopende gegevens tot stand kwamen. In beide gevallen is overigens wel sprake van een sterke toename.

Over 2015 is nog nauwelijks landelijke informatie bekend, maar onder meer de aanslagen in Parijs zouden wel eens van invloed kunnen zijn op de jongste (politie-)cijfers, gezien de wel al bekende gegevens uit het buitenland. Die wijzen op een sterke toename. Zo kende Groot-Brittannië in de eerste weken na de aanslagen in Parijs een anti-islamitische incidenten-stijging van 300% en was er ook een toename in onder meer Canada, de Verenigde Staten en Frankrijk.^{18 19} Het aantal keren dat islamitische instellingen of moslims het doelwit waren van vernielingen, aanslagen of mishandeling liep in Frankrijk op van 133 in 2014 tot meer dan vierhonderd in 2015.

Kijkend naar Nederland valt het op dat er alleen bij het Meldpunt Discriminatie Internet in 2014 een lichte daling was van het aantal islamofobiemeldingen ten opzichte van een jaar eerder, van 222

---

¹⁶ *Vierde rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland*

¹⁷ *De Telegraaf* (16-11-2015)

¹⁸ www.zamanvandaag.nl (7-12-2105)

¹⁹ *Het Parool* (30-12-2015)

meldingen in 2013 naar 219 in 2014. Ook hier zijn de cijfers over 2015 nog niet bekend.²⁰ In januari en februari 2015, dus kort na de aanslag op *Charlie Hebdo*, had het MDI echter al 103 meldingen over islamofobie ontvangen.²¹

De MDI-daling in 2014 kan het gevolg zijn van de komst van enkele relatief nieuwe landelijke discriminatiemeldpunten. Zo registreerde het in 2013 begonnen Meldpunt Internetdiscriminatie in 2014 20 voorvallen waarbij moslims zouden zijn gediscrimineerd.²² In 2015 was er bij het MDI een in meerdere opzichten spectaculaire toename: 98% van de ingediende klachten over discriminatie op grond van godsdienst betrof moslimdiscriminatie. In cijfers: 142 meldingen in 2015, een verzevenvoudiging ten opzichte van een jaar eerder.²³ Een deel van deze stijging heeft ongetwijfeld te maken met de toegenomen naamsbekendheid van MiND, maar opvallend is dat de organisatie ook relatief meer klachten over moslimdiscriminatie ontving. Ruim één op de vijf meldingen bij MinD betrof vorig jaar islamofobie, tegenover minder dan 10% in eerdere jaren.

Er waren meer relatief nieuwe mogelijkheden om islamofobie te melden. Begin 2015 opende het Platform Moslims een meldpunt dat specifiek gericht is op islamofobie. Het Collectief tegen Islamofobie, een initiatief van Emcemo, blies afgelopen jaar haar eigen meldcampagne nieuw leven in. Van beide laatste organisaties zijn geen cijfers bekend. Naast deze meldpunten zijn er nog diverse andere initiatieven waarvan de jaarcijfers onbekend zijn, zoals de Facebookpagina *Meld Islamofobie!* (die over de eerste zes maanden van 2015 84 meldingen telde)²⁴, het Meldpunt Islamofobie Incidenten en het registratiesysteem van het islamitische vrouwencentrum Al Nisa.

Alles optellend kan geconcludeerd worden dat op landelijk niveau het aantal ingediende klachten over islamofobie in 2014 hoger lag dan in 2013, zowel in real life als via sociale media. Voor zover de cijfers over 2015 bekend zijn, is daar opnieuw een (stevige) stijging te zien.

“Vooral onder autochtonen slaat kritiek op de Islam nogal eens om in discriminerende uitingen tegen moslims. Ook het ‘minder minder’ roepen door Geert Wilders over Marokkanen in Nederland gaf gevolg aan veel meer anti-Marokkaanse uitingen en anti-Moslim uitingen in het algemeen.”

(Jaarverslag Meldpunt Discriminatie Internet, 2014)

---

²⁰ Meldpunt Discriminatie Internet (MDI) *Jaarverslag 2014*

²¹ <http://polderislam.nl/achtergronden/islamofobie-moslimdiscriminatie-moslimhaat#cijfers>

²² Meldpunt Internetdiscriminatie (MiND) *Jaarverslag 2014*

²³ MDI *Jaarverslag 2015*

²⁴ https://www.meldislamofobie.org/halfjaarlijks_rapport_2015.pdf

Cijfers Zaanstreek-Waterland

In de regio Zaanstreek-Waterland wonen ruim 325.000 mensen. Uit het *Regionaal Kompas Volksgezondheid* blijkt dat in 2011 – het laatst bekende meetjaar – 13% van de Zaans-Waterlandse inwoners een niet-Westerse achtergrond had.²⁵ Afgezien van Zaanstad (18%) en Purmerend (15%) lag het percentage van deze groep in de regiogemeenten tussen de 3 en 5. Het exacte percentage moslims was niet bekend, maar uitgaand van Noord-Hollandse cijfers zou het aantal moslims in Zaanstreek-Waterland rond de 20.000 bedragen, oftewel ruim 6% van de bevolking. In de grotere plaatsen Zaanstad en Purmerend was dit percentage aanzienlijk hoger dan in de omliggende plattelandsgemeenten.

Bij het Bureau Discriminatiezaken Zaanstreek/Waterland was de afgelopen jaren een stijging zichtbaar van het aantal klachten over islamofobie. Daarbij is, zoals gezegd, een ‘smalle’ definitie van islamofobie gehanteerd (zie hoofdstuk ‘Onderzoek’). In 2012 en 2013 bereikten twee islamofobie-meldingen het BD, in 2014 waren het er 12 en in 2015 16. Onder meer de 88 meldingen tegen de ‘minder, minder’-uitspraken van Geert Wilders zijn hierbij buiten beschouwing gelaten, omdat zijn oproep formeel niet gericht was tegen moslims, maar tegen Marokkanen.

Ook de politiecijfers ten aanzien van Zaanstreek-Waterland laten een (lichte) toename zien. Lag het aantal vastgelegde meldingen in 2013 en 2014 nog stabiel op 8, in 2015 waren er 13 geregistreerde islamofobe voorvallen. Daarbij zijn de dubbeltellingen met de gebeurtenissen die het BD registreerde er uitgefilterd. Alle voornoemde incidenten waren onmiskenbaar islamofob gemotiveerd. Wanneer ook de gevallen van discriminatie op grond van Marokkaanse of Turkse afkomst zouden worden meegerekend, ontstaat er bijna een verdubbeling van het aantal meldingen.

Aan bovenstaande cijfers moeten eigenlijk nog de Zaans-Waterlandse meldingen worden toegevoegd die organisaties als het MDI, MiND en het College voor de Rechten van de Mens in behandeling namen. Het is het BD echter niet bekend hoeveel van de elders geregistreerde incidenten deze regio betroffen.

Het is vaker gezegd: meer dan het topje van de ijsberg wordt niet zichtbaar via de verschillende registratiesystemen. Alleen al op <http://moslimhaat.tumblr.com> zijn in anderhalf jaar tijd enkele honderden islamofobe tweets verzameld, waarvan vele strafbaar. Veel mensen zijn echter bang voor de gevolgen van hun melding of denken dat hun klacht geen zoden aan de dijk zet, reden om er niets mee te doen. Om een vollediger beeld te krijgen van de problemen in het eigen werkgebied inventariseert het BD daarom via onder meer (sociale) media, contactpersonen en andere organisaties wat er buiten de formele meldingenreeks nog meer speelt op het gebied van islamofobie. In de volgende hoofdstukken is per deelterrein weergegeven wat de ervaringen zijn.

---

²⁵ <http://regionaalkompas.nl/zaanstreek-waterland/gemeenten>

Politiek

In het BD-werkgebied waren de afgelopen jaren twee politieke partijen actief met een agenda die primair gericht was tegen de islam/moslims. De kleinste daarvan betrof de nazistische Nederlandse Volks-Unie, een partij die al sinds 1971 bestaat. Het NVU-partijprogramma is van oudsher overladen met xenofobe doelstellingen.²⁶ Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 kon in drie gemeenten op deze partij worden gestemd, waaronder Purmerend. Bij deze verkiezingen stemden 358 Purmerenders op de NVU, 1,18% van alle uitgebrachte stemmen. Lijsttrekker van de Purmerendse afdeling, Robert Jan Koelewaard (tevens 'kringleider' van een deel van Noord-Holland), poseerde rond verkiezingstijd op diverse sociale media met hakenkruis- en NSB-tattoos en met een hakenkruisvlag. Koelewaard heeft een lang strafblad, onder meer vanwege discriminerende uitingen. Het BD deed enkele malen bij de politie aangifte van discriminatie door deze persoon.

Dat laatste geldt ook voor zijn plaats- en partijgenoot Michael ('Mike') Brand, die Koelewaard vrijwel altijd bijstaat bij diens discriminerende activiteiten. Ook Brand is meermalen veroordeeld. Het duo plakte de afgelopen jaren, al dan niet gesteund door sympathisanten, Purmerend vol met posters en stickers die veelal gericht waren tegen de islam/moslims. Ook Zaanstad en Beemster werden af en toe bezocht en beplakt. Met name de gemeente Purmerend was hierdoor vele tienduizenden euro's kwijt aan schoonmaakkosten.

"We zijn tegen de islamisering van Purmerend"
(R.J. Koelewaard op Dichtbij.nl, 19-3-2014)

Op internet verschenen meermalen nazistische uitingen van Koelewaard en Brand, gericht tegen onder anderen moslims en joden. Omdat de politie na een BD-aangifte weliswaar beide verdachten arresteerde, maar verzuimde om het bewijsmateriaal veilig te stellen, ontsnapten ze aan een mogelijk nieuwe veroordeling.

De Purmerendse NVU-lijsttrekker Robert Jan Koelewaard (l.) en zijn partij-/stadsgenoot Mike Brand.

De Partij voor de Vrijheid is een stuk minder radicaal dan de NVU, maar hanteert eveneens anti-islamitische opvattingen. Het jaar 2014 betekende voor de PVV een nieuwe stap in extreemrechtse richting. Eerst was er de door tv-camera's vastgelegde toespraak van Geert Wilders tijdens de avond van de gemeenteraadsverkiezingen, waarbij hij verkondigde 'minder Marokkanen' te gaan 'regelen'.

²⁶ <http://www.nvu.info/partijprogramma.html>

Het leverde hem de aanzegging op van een strafrechtelijk proces wegens discriminatie. En ten tweede was er de zoektocht naar bondgenoten in het Europees Parlement, hetgeen leidde tot een Europese fractie met meerdere extreemrechtse partijen. Sindsdien lijkt de toon bij deze partij alleen maar harder te zijn geworden. Tweede-Kamerkandidaten krijgen bijvoorbeeld te maken met de standaard functie-eis dat ze ‘een afkeer van de islam’ moeten hebben.²⁷ Opvallend is verder onder meer het toenemende aantal bedreigingen van politieke tegenstanders door PVV-aanhangers.²⁸ Onder meer de populaire Facebookpagina *Steun de PVV* geeft ruimte aan bedreigingen en scheldkanonnades.

De PVV deed in Zaanstreek-Waterland niet mee aan gemeenteraadsverkiezingen, maar mengde zich hier – net als de NVU – wel in het debat over het al dan niet huisvesten van asielzoekers en vluchtelingen. Zo besloot Geert Wilders om voorafgaand aan een informatieavond over vluchtelingen in Purmerend te gaan flyereren en lobbyen en toonde hij enkele malen zijn gezicht in Volendam.

Tijdens Europese, landelijke en provinciale verkiezingen kon er in de regio wel op de PVV worden gestemd. In onderstaande grafiek is te zien welke percentages er tussen 2009 en 2015 door zowel de PVV als de NVU (de laatste alleen in 2014 in Purmerend) zijn gehaald.

Gemeente	E2009	L2010	P2011	L2012	G2014	E2014	P2015
	PVV	PVV	PVV	PVV	NVU	PVV	PVV
Landelijk gemiddelde	16.97%	15.45%	12.44%	10.08%	0.88%	13.32%	11.70%
Zaanstad	22.36%	17.55%	14.84%	11.97%	-	16.12%	14.50%
Purmerend	27.00%	20.55%	19.55%	14.31%	1.18%	20.82%	18.60%
Waterland	20.71%	15.47%	13.81%	9.19%	-	13.91%	11.20%
Zeevang	22.10%	16.14%	16.22%	9.86%	-	16.48%	14.30%
Landsmeer	23.11%	16.13%	15.43%	9.87%	-	15.43%	14.00%
Wormerland	17.70%	14.56%	12.04%	8.8.%	-	13.85%	11.50%
Oostzaan	28.35%	20.89%	19.18%	13.36%	-	19.75%	17.20%
Beemster	20.49%	13.81%	14.43%	7.51%	-	11.72%	9.10%
Edam-Volendam	39.78%	31.29%	27.63%	16.84%	-	34.96%	26.00%

Rood = percentage PVV- of NVU-stemmers boven het landelijk gemiddelde.

Groen = percentage PVV- of NVU-stemmers onder het landelijk gemiddelde.

Blauw = landelijk gemiddelde.

Uit de cijfers blijkt dat in de gemeenten Edam-Volendam, Oostzaan, Purmerend en Zaanstad consequent boven het landelijk gemiddelde op de PVV werd gestemd, met Edam-Volendam als absolute koploper. Binnen die laatste gemeente was de PVV weer vooral populair in Volendam. In slechts weinig Nederlandse gemeenten haalde de PVV een hoger percentage dan in Edam-Volendam.

“Ik zou willen dat we een leider kregen [die] moslims het land uitstuurt, naar het land van herkomst. Ik wil deze mensen niet breken of doden. Ik wil ze gewoon weg hebben... ver weg.”

(Het latere Provinciale-Statelid voor de PVV in Noord-Holland
Monica Nunes op de nazistische website www.stormfront.org, 25-4-2008)

²⁷ Tweet van PVV-leider G. Wilders (7-12-2015)

²⁸ *Vierde rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland*

(Sociale) media

Bij het beoordelen van de talloze negatieve uitingen op internet en via andere media heeft het Bureau Discriminatiezaken zich beperkt tot de boodschappen waarbij het strafrecht of de gelijkebehandelingswetgeving in het geding was. In dit hoofdstuk hebben voorbeelden van uitingen waarbij de wetsregels zijn overschreden een plek gekregen. Andere 'islamkritische' teksten en illustraties zijn buiten beschouwing gebleven. Dat voorkomt hopelijk het steeds terugkerende debat over de vraag waar het discriminatieverbod raakt aan de vrijheid van meningsuiting.

Ook hier geldt dat het onmogelijk is om een totaaloverzicht te krijgen van de haatzaaiende en (anderszins) discriminerende publicaties. Met name online is het soms alsof het riool overstroomt en de digitale bezoeker onderdompelt in de smurrie. Internet is een vrijplaats, met alle voor- en nadelen die daar bij horen. Alleen al in het BD-werkgebied worden jaarlijks via sociale media duizenden, veelal negatieve meningen geuit over onder anderen moslims. Ter illustratie: in 2015 moest een populaire nieuwssite als *Dichtbij.nl* grote aantallen islamofobe berichten over onder meer de komst van vluchtelingen verwijderen, omdat – standaardreden – 'deze reactie niet voldeed aan onze huisregels'. Andere nieuwssites hebben de mogelijkheid om te reageren inmiddels beperkt of modereren, net als *Dichtbij.nl*, de aangeleverde berichten om uitwassen te bestrijden.

Waar 'reaguurders' hun reacties niet kwijt kunnen onder nieuwsberichten zijn er altijd nog doorgeefluiken als Facebook en Twitter. Met name het laatste medium biedt de mogelijkheid om anoniem te opereren, een 'voorwaarde' waaraan veel mensen die willen discrimineren behoefte hebben. Maar ook op Facebook is het (discriminatoir) beledigen van groepen mensen door middel van veelzeggende opmerkingen, grappen en grappig bedoelde, kwetsende afbeeldingen gemeengoed. Moslims zijn daarbij vaak een dankbaar mikpunt.

Het aantal discriminerende boodschappen op internet is dus letterlijk ontelbaar. Zelfs als we ons beperken tot de strafbare uitingen die afkomstig zijn uit de regio Zaanstreek-Waterland en de rest van Nederland buiten beschouwing laten, is er geen schatting te maken van de totale hoeveelheid posts en de achtergrond van de makers. Enerzijds omdat het gros van de haatmail – via websites, in fora of anderszins – een anonieme afzender heeft en de herkomst (dus) niet te herleiden is, anderzijds omdat het simpelweg te veel berichten zijn. Waar vóór het internettijdperk de drempel om te beledigen en te dreigen een stuk hoger lag (er moesten teksten op papier worden gezet, postzegels geplakt en brievenbussen gezocht), kan tegenwoordig binnen enkele seconden een boodschap worden verspreid die in beginsel ook nog eens een groot lezerspubliek bereikt. Dat, in combinatie met het verminderde taboe om haatzaaiende teksten te verspreiden, maakt het in de wereld helpen van de eigen frustraties en ergernissen een stuk eenvoudiger.

In dit communicatietijdperk, met naast de tv, radio en kranten snelle sociale media als Twitter, Facebook en discussiefora op internet, hoeft er maar weinig te gebeuren of er breekt een storm los van discriminatoire en islamofobe uitingen. Daarbij lijken er bij sommigen niet of nauwelijks remmingen te bestaan. Een minderheid durft zijn of haar ongezouten mening onder eigen naam de wereld in te helpen, zoals de Krommenieër Lewis Leonardo. Via zijn website *www.misdefinitie.nl* ageerde hij de afgelopen jaren met grote regelmaat tegen onder anderen moslims, die hij wegzette als 'rifapen', 'kakkerlakken', 'kankermoslims' en 'verkrachters'. In 2010 veroordeelde het Gerechtshof Leonardo op grond van artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht tot een boete van €1000,-, waarvan de helft voorwaardelijk.²⁹ Inmiddels heeft het Meldpunt Discriminatie Internet voor de tweede keer aangifte gedaan tegen Leonardo wegens discriminatoire uitingen op zijn website. Deze zaak moet nog voorkomen.

---

²⁹ <http://jure.nl/ECLI:NL:GHAMS:2010:BO0041>

Buiten de digitale wereld gebeurt het minder vaak dat mensen in hun teksten over de schreef gaan. Slechts een enkele keer ontvingen politie en Bureau Discriminatiezaken de afgelopen jaren klachten over uitlatingen in gedrukte media waarbij moslims het doelwit waren. De meeste meldingen kwamen binnen naar aanleiding van een column van Koert Klerk in het Westzaanse huis-aan-huisblad *De Wessaner* van 24 september 2014.³⁰ Klerk schreef onder meer:

“Wie vlucht uit Syrië, Libië, de Gazastrook, Iran, Irak, Pakistan, Soedan, Ethiopië, Eritrea, Somalië, Tsjaad, Niger, Mali en onze samenleving ervaart, wil nooit meer terug. Vluchtelingen uit deze landen zijn echter allemaal verenigd in één achtergrond. Het zijn moslims. Aanhangers van de meest onverdraagzame religie, of beter gezegd ideologie, die de wereld kent. En wij mogen verwachten, dat als die mensen zich eenmaal veilig wanen in onze rechtsstaat van vrijheid en democratie, zij onze normen en waarden omarmen. Maar het tegendeel is echter waar. Eenmaal gesetteld gaan ze openlijk onze homo's, joden en vrouwen afvallen.”

Klerks column was dusdanig beledigend en discriminatoir, dat zowel het BD als de redactie van *De Wessaner* er een aantal klachten over ontving. De redactie besloot daarop openlijk afstand te nemen van de column. De redactie en de columnist namen tevens afscheid van elkaar.

Opmerkelijk waren de reacties van een aantal lezers op de controversale. Een bescheiden selectie:

*Haat aan moslims! Dat smerige kut volk, westzaan moet blijven
zoals het is zonder die zandsnuivende schoften [...]
Maar dit zijn dingen die je niet hoort te pikken al helemaal niet van die linkse schoften,
beetje westzaan vergallen met hen ideeën! dit hoor je juist tegen te gaan op welke manier
ook, en Westzaan hoort juist zo te blijven zoals het is zonder raar kut volk genaamd de
islam of wat hen volgt.. trappen dat volk maar ergens anders heen..*
(Facebookpagina Peter O.)

*als je wat verder kijkt ben je als anti moslim ook een racist ....
nou... mensen ik ben geen racist,, ik ben alleen anti islam!*
(<https://www.facebook.com/pages/MoskNee/644617672337532?fref=ts>)

De afzender van de derde reactie voegde aan zijn/haar reactie onderstaande foto aan toe.

De meegestuurde illustratie laat zien hoezeer sommigen afkomst en religie aan elkaar koppelen. Voor de afzender stond 'anti moslim' en 'anti islam' blijkbaar gelijk aan stelende Marokkanen. De begrippen (onbetrouwbare) 'Marokkanen' en 'moslim' liepen hierbij dus door elkaar.

Bovenstaande uitingen beslaan slechts een zeer klein deel van de Zaans-Waterlandse digitale en 'papierene' haat- en scheldpartijen die het Bureau Discriminatiezaken onder ogen kreeg. In de volgende hoofdstukken wordt een aantal Zaans-Waterlandse gebeurtenissen uitgelicht waarbij moslims en/of hun instellingen eveneens het mikpunt werden. Daarbij kruisten de fysieke en de digitale wereld elkaar of versterkten ze elkaar zelfs.

³⁰ <http://www.westzaan.info/PDF/sep14.pdf>

Basisschool De Roos

In 2013 ging de gemeente Purmerend akkoord met de vestiging van een islamitische basisschool, IBS De Roos. Als locatie werd gekozen voor een van de leegstaande schoolgebouwen in de Nijlstraat. Daar waren al twee basisscholen gevestigd, Oeboentoe en Kawama. Tot de primaire doelgroep van de nieuwe school behoren leerlingen met een moslimachtergrond uit de gemeenten Purmerend en Edam-Volendam.

Veel bewoners van de Nijlstraat keerden zich echter tegen de vestiging van de school op deze plek, omdat daardoor verkeersproblemen zouden ontstaan. Het verkeer in de Nijlstraat zou te druk worden doordat, naar verwachting, veel ouders hun kinderen per auto naar De Roos zouden brengen. Daardoor kon volgens een aantal omwonenden een onveilige situatie ontstaan voor kinderen die lopend of op de fiets naar school kwamen.^{31 32}

Tijdens een inspraakbijeenkomst konden de bewoners van de Nijlstraat en omgeving hun bezwaren kenbaar maken. Uit de sfeer en de opmerkingen die werden gemaakt bleek dat de verkeerssituatie niet het enige of grootste bezwaar was van een aantal aanwezigen. Ook de islamitische grondslag van de school bleek een probleem. De gemoederen liepen tijdens deze bijeenkomst hoog op. Zo hoog zelfs dat een van de aanwezige buurtbewoners opperde dat één lucifer voldoende zou zijn om van het probleem af te komen en iemand op Facebook voorstelde dat 'de fik erin' moest.³³ De sfeer werd dusdanig grimmig en sommige opmerkingen zo kwetsend dat een deel van de aanwezigen met een moslimachtergrond het niet meer verdroeg en de zaal verliet.

Terwijl zich binnen de Facebookgroep *Wij Weidevenners* een heftige discussie ontwikkelde, organiseerde de Stichting Islamitisch Onderwijs Zaanstad (SIOZ) een informatieve open avond in de school aan de Nijlstraat. Volgens de stichting nam slechts één omwonende de moeite om daadwerkelijk te komen kijken naar de school en te horen over de plannen.

Ook in de plaatselijke media verschenen artikelen met betrekking tot de nieuw te vestigen school. Daarin werd met name gesproken over de verkeersproblemen die de vestiging van de school met zich mee zou brengen. De reacties onder de op *Dichtbij.nl* en *NHD.nl* geplaatste artikelen vertelden echter een ander verhaal. Op een bericht in *De Weidevenner* (30-4-2014) over de vestiging van de school kwamen onder meer de volgende reacties:

“Goed plan. De ouders van deze kinderen willen het liefst niets met nederland of de nederlanders te maken hebben dus het voorziet in een behoefte. Tevens kunnen de andere basis scholen verlost worden van dit soort groepen met andere feestdagen etc. Het is wel een stap achteruit wat integratie betreft.”³⁴

“Ik vind het onnodig dat hier, in Purmerend, een islamitische school komt. Deze mensen zijn al weinig betrokken bij de Nederlandse cultuur. Nu wordt het helemaal minder en krijgen ze serieus niets mee over de cultuur van het land waarin ze leven. Thuis wordt het ze namelijk ook niet geleerd. Heel zonde, deze scholen zorgen alleen maar voor meer integratieproblemen.”³⁵

Tijdens een commissievergadering over dit onderwerp d.d. 19 juni 2014 maakten vijftien Purmerenders gebruik van de geboden inspraakmogelijkheid. De SIOZ-voorzitter was aanwezig om in te gaan op reacties. Hoewel hij antwoorden wist te geven op de vele vragen werd hij door een aantal aanwezigen herhaaldelijk beschuldigd van liegen en om de feiten heen draaien. In de overvolle raadszaal werd langdurig gesproken over de verkeersveiligheid, de wenselijkheid van het vestigen

³¹ <http://www.dichtbij.nl/waterland/regionaal-nieuws/artikel/3611851/burgemeester-bijl-uit-zorgen-over-discussie-islamitische-basisschool.aspx>

³² [http://www.radio1.nl/item/216264-](http://www.radio1.nl/item/216264-Geen%20islamitische%20school%20in%20de%20Nijlstraat%20(Purmerend).html)

[Geen%20islamitische%20school%20in%20de%20Nijlstraat%20\(Purmerend\).html](http://www.radio1.nl/item/216264-Geen%20islamitische%20school%20in%20de%20Nijlstraat%20(Purmerend).html)

³³ Facebookpagina Stijn E.

³⁴ <http://www.weidevenner.nl/islamitische-basisschool-in-weidevenne/>

³⁵ Ibidem

van een nieuwe school en de kosten die een en ander met zich mee zouden brengen. Tijdens de vergadering liepen de gemoederen hoog op. Bewoners van de Nijlstraat en andere belangstellenden praatten door elkaar heen en begonnen te schreeuwen. Er klonken ook opmerkingen als ‘straks lopen er allemaal kinderen op het schoolplein met een bom in hun rugtas’.

De perikelen in Purmerend trokken niet alleen de aandacht van de lokale, maar ook van landelijke media. Via onder meer de websites van *De Telegraaf*, *GeenStijl*, *De Nieuwe Realist* en *FFI*, (een platform voor ex-moslims, hun sympathisanten en humanisten) lieten veel ‘betrokkenen’ hun licht schijnen over deze kwestie. Dat leverde opnieuw een keur aan islamofobe reacties op.

“Moslims willen ons niet, of beter gezegd kunnen en mogen ons niet eens willen volgens hun voorschriften met als logische consequentie dat integratie onmogelijk is. Ondertussen maken zij wel slim gebruik van onze democratie (die zij dus afwijzen) en van politieke partijen en media die de islam faciliteren, om hun doel te bereiken. Met het toestaan en subsidiëren van o.a. islamitisch onderwijs tast je de wortels van de westerse samenleving aan en daarmee graaf je je eigen graf.”

(<http://www.dichtbij.nl/waterland/regionaal-nieuws/artikel/3611851/burgemeester-bijl-uit-zorgen-over-discussie-islamitische-basisschool.aspx>)

“Burgemeester van Purmerend je moet ze GODVERREDOMME ook integreren ipv isoleren. Ooh nee dat wil dat gore kut volk niet? de tiefus voor ze echt. ZO klaar met dit kk volk.”

(<http://www.powned.tv/nieuws/binnenland/2014/09/purmerend.html>)

Een door verontruste inwoners in het leven geroepen klankbordgroep vroeg via (sociale) media aandacht voor de bezwaren tegen de vestiging van de school in de Nijlstraat. De initiatiefnemers verzamelden met een petitie 1800 handtekeningen tegen de vestigingsplannen, waardoor de gemeente zich genoodzaakt voelde om een verkeersveiligheidsonderzoek te laten uitvoeren.³⁶

Een groep Purmerendse inwoners met een moslimachtergrond schreef vervolgens een verontruste brief naar het college van B&W. Zij hadden de indruk dat het probleem niet zozeer de verkeersdruk betrof, maar eerder de islamitische achtergrond van de school. Hun gevoel dat niemand aandacht schonk aan hoe zij de situatie ervoeren en welke impact het had op de kinderen was reden om aan de bel te trekken en de gemeente erop te wijzen dat ook zij, als inwoners van Purmerend, recht hadden op gemeentelijke steun. De islamitische Purmerenders kregen de indruk dat zij niet gerekend werden tot ‘wij Purmerenders’, waarover veelvuldig werd gesproken in de media en tijdens bijeenkomsten. Daarnaast bestond het gevoel dat de gemeente alleen communiceerde met de tegenstanders van de school. Zij zeiden hierdoor het vertrouwen in de gemeente te verliezen.

In reactie hierop maakte burgemeester D. Bijl van Purmerend via een open brief aan de inwoners van zijn gemeente een krachtig statement. Daarin sprak hij zijn zorgen uit over de motivatie van de buurtbewoners:³⁷

“Het lastige is dat argumenten worden gehanteerd waarvan je het gevoel hebt, dat die deels oprecht zijn en die deels lijken te dienen als een soort dekmantel. De zorg om verkeersdruk is ongetwijfeld bij een aantal mensen aanwezig. Het is dan ook goed hier objectief naar te kijken. Bij een aantal andere mensen lijkt het argument van verkeersdruk meer ingegeven door de wens om geen school met een islamitische signatuur zich te laten vestigen.

Een anti-moslim houding is sommigen niet vreemd. [...] Het feit dat de juridische context duidelijk is, laat onverlet, dat er kennelijk zeer negatieve gevoelens leven bij mensen over een islamitische school en waarschijnlijk over moslims in onze samenleving. De emotionele reacties duiden hier ook op. Mijn beeld is dat sommige inwoners de veranderingen in onze samenleving door de komst van mensen met een andere achtergrond niet willen aanvaarden of zelfs als bedreigend ervaren. [...] Ik merk dat de discussie mensen raakt en bezeert. Dat geldt bijvoorbeeld voor mensen die menen hun cultuur kwijt te raken en evenzeer voor moslims en anderen die een uitstekende bijdrage leveren aan onze samenleving maar zich niet meer welkom voelen. Ook weten vele mensen zich geen houding te geven. Hierdoor ontstaat helaas ruimte voor kortzichtige politici met kennelijk eenvoudige oplossingen, maar die voorbij gaan aan de werkelijkheid in de wereld anno 2014. Ook zijn deze oplossingen verre van duurzaam.”

³⁶ http://www.telegraaf.nl/binnenland/23084949/___Commotie_om_school_.html

³⁷ <http://www.dichtbij.nl/waterland/regionaal-nieuws/artikel/3611851/burgemeester-bijl-uit-zorgen-over-discussie-islamitische-basisschool.aspx>

De brief van de burgemeester werd op 16 september 2014 geplaatst op *Dichtbij.nl*. Daarop kwamen diezelfde dag reacties waaruit bleek dat Purmerenders met een moslimachtergrond door sommigen niet als Purmerenders werden gezien, maar als buitenstaanders die niet wilden integreren en mogelijk streefden naar de jihad. De redactie weerde overigens de meest rabiate reacties, die hieronder dus ook niet zijn te lezen.³⁸

“Burgemeester is hij de burrie van de Purmerenders of buitenstaanders?”

“Daarnaast gaat u volledig voorbij aan het feit dat moslims in overgrote meerderheid niet willen integreren, dit blijkt wel uit het feit dat er behoefte is aan een islamitische school, dit komt niet door de behoefte van autochtone Nederlanders, in tegendeel.”

“Kortom, een islamitische school, of in het verlengde daarvan, religieus gekleurd onderwijs bevordert de segregatie, niet de integratie en is niet in het belang van de kinderen en daarmee de Nederlandse samenleving.”

“Als over een jaar of 10 er een jihadaanhangersnest in Purmerend blijkt te zitten, weet niemand er iets van..... zeker de burgemeester niet.”

De website *www.geenstijl.nl* pakte naar aanleiding van de open brief van burgemeester Bijl het onderwerp op, met als reactie op 16 september 2014 een nieuwe stroom aan islamofobe uitingen.³⁹ Een kleine greep:

“moslim is geen ras! ik heb een spuughekel aan moslims dat maakt mij geen Racist..”

“En gelijk hebben ze het is Purmerend geen Mekka.”

“Ik ben juist anti moslims OMDAT ik tegen discriminatie ben. Stel dat label strafbaar wegens haat, discriminatie en staatsgevaarlijkheid”

“Nogal hypocriet van die Purmereneders om het op de drukte te gooien. Mosilmscholen zijn kleine haatfabriekjes.”

“Dat verkeer zou me aan mijn reet roesten, ik zou me eerder druk maken dat het om MOSLIMS gaat.”

“Intergeren houd in dat je je aanpast aan de gebruiken en wetten van een land, wil je kinderen naar een moslimschool sturen, geef ze dan een enkeltje thuisland. NIET hier in Nederland!!!”

“Dat moslims niet zo goed gedijen in onze maatschappij mag inmiddels toch wel duidelijk zijn? Waarom worden die kinderen dan niet gewoon op een openbare basisschool of een christelijke? Werkt veel beter voor de integratie in plaats ze op te leiden tot beroepsmatige uiterkeringsuitvreter!”

“Leve de NVU! Tenminste nog 1 partij in Nederland die aan de Nederlanders denkt en die de straat opgaat. De overige 99.8% van de Nederlandse bevolking klaagt vanachter zijn toetsenbord en staat met een vlaggetje naar die 2 flapdrollen te zwaaien vandaag hier in Den-Haag en haalt een doos oranje tompoezen voor bij de koffie.”

“Woon zelf in Pend (excuses aan allen...) Pal bij waar dat gebeuren komt. Scholen zat daar, dus voor de buurt geen toegevoegde waarde. [...] In de buurt zie je nauwelijks moslims/ baarden/ jurken/ wandeltenten. Er schijnt in de buurt slechts iets van 2% moslim te zijn.”

Uiteindelijk besloot de gemeente Purmerend de vestiging van de school in de Nijlstraat uit te stellen en de school voorlopig te huisvesten in een locatie aan het Koggenland. Voor de permanente vestiging viel uiteindelijk de keuze op een bestaand schoolgebouw aan de Mercuriusweg. Ook daar stak het protest direct de kop op.⁴⁰ De redenen voor deze weerstand werden tijdens de informatieavond iets openlijker geformuleerd dan eerder het geval was met betrekking tot de Nijlstraat. Omwonenden van de Mercuriusweg kwamen er openlijk voor uit dat ze een islamitische school niet zagen zitten. Ze zeiden zich zorgen te maken over de kinderen en de verkeersveiligheid, maar ook over de ‘samenscholing van moslims’. Een van de aanwezigen noemde het ‘zelfs eng’.

De directeur van basisschool De Roos bracht zijn visie op het belang van de school als volgt onder woorden:

³⁸ <http://www.dichtbij.nl/waterland/regionaal-nieuws/artikel/3611851/burgemeester-bijl-uit-zorgen-over-discussie-islamitische-basisschool.aspx>

³⁹ http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2014/07/ophef_madrassa_in_purmerend.html

⁴⁰ http://www.noordhollandsdagblad.nl/stadstreek/waterland/article27327012.ece/Weer-bezwaren-tegen-komst-islamschool-Purmerend_

“Wij hebben onze kinderen jarenlang naar christelijke en katholieke scholen gebracht, dat was prima, maar we willen onze kinderen graag naar een school brengen die aansluit op onze visie, onze levensovertuiging en onze thuissituatie. Wij willen daarom ook niet-islamitische ouders uitnodigen hun kinderen naar onze school te laten gaan, zoals wij dat deden bij de christelijke scholen. Ze hoeven niet deel te nemen aan de godsdienstlessen, maar krijgen wel uitstekend onderwijs. Basisschool De Roos in Zaandam geldt in Nederland als een van de excellent-scholen. Daar streven wij ook naar in Purmerend. Iedereen is welkom op onze school.”

Deze opmerking, samen met de belofte van de gemeente om de noodgebouwen naast de school te slopen en de buitenruimte er omheen op te knappen, zorgden voor meer goodwill onder de aanwezigen. De school werd na grondige renovatie van het gebouw en de buitenruimte aan het begin van het schooljaar 2015-2016 gevestigd in het gebouw aan de Mercuriusweg. Op 15 oktober 2015 vond een feestelijke opening plaats door oud-premier Dries van Agt. In reactie op artikelen over deze opening op *Dichtbij.nl* en Facebook kwamen er – naast de vanwege overtreding van de huisregels verwijderde reacties – weer de nodige xenofobe opmerkingen:

“Weer een actie van het rooie zootje inderdaad ze proberen meer kapot te maken, alles waar wij aan gehecht zijn. I.P.V windmolens moskeetjes, I.P.V geen geukszoekers, wel gelukszoekers. Wij willen Holland houden zoals het is, en als ze in deze islamleer opgeleid willen worden, dan moeten ze dat doen waar ze er goed in zijn, in een islamitisch land. O o o wat zijn ze daar goed in zeg, daarom komen ze allemaal ons land verpesten met hun criminele activiteiten. En weer subsidie slurpen 374.000 euro maar!!!! Opgebracht door de hardwerkende belastingen betalende in ons land. Besteed het geld aan hen die zich kapot gewerkt hebben om dit land groot te krijgen. Wij vinden het schandalig!”

“Belachelijk gewoon! Hoe kunnen ze nou integreren op deze manier. Waarom moeten wij ons naar hun aanpassen? Komen steeds meer moskeeën, nu weer een islamitische school. Ze plaatsen zich volledig buiten deze maatschappij en de gemeente en overheid werken hieraan mee! Als wij naar een islamitisch land gaan wordt er toch ook geen kerk voor ons gebouwd.”

En op de Facebookpagina Purmerends Verzet:

“ja ja Dries van Agt, ik dacht altijd al dat hij last van dementie had hij vergeet een ding de katholieken zijn het eerste aan de beurt als de geitenneukers het voor het zeggen hebben in ons land.”

Islamitisch Cultureel Centrum Assendelft

De Stichting Ar-Rahma & Kleurrijk Saendelft (SKS), een stichting in Assendelft met ongeveer honderd leden, volwassenen en kinderen, is een islamitische organisatie die zich richt op de wijk Saendelft. De stichtingsactiviteiten namen een paar jaar geleden een aanvang met het aanspreken en coachen van jongeren die overlast veroorzaakten. Sindsdien organiseert de stichting diverse activiteiten voor kinderen, jongeren en hun ouders. Hiervoor heeft de stichting een ruimte van een basisschool ter beschikking. Bestuur en leden zouden echter graag in Saendelft een eigen onderkomen willen realiseren, met daarbij een gebedsruimte. Begin 2015 ging de stichting met de gemeente Zaanstad in gesprek over de mogelijkheid tot het bouwen van een Islamitisch Cultureel Centrum met gebedsruimte (ICC). Tezelfdertijd probeerde de SKS financiën te verzamelen om tot de bouw van het centrum over te kunnen gaan.

In diezelfde periode kwam het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO) met een artikel in de media. Het CMO constateerde dat er in Nederland steeds meer weerstand kwam tegen de bouw van nieuwe moskeeën en dat het moeilijker werd om hiervoor vergunningen en middelen te verkrijgen. Daarbij werd het nieuw te bouwen ICC in Assendelft genoemd als een van de projecten die tegenwerking ondervonden.⁴¹

Op het moment dat deze informatie naar buiten kwam, begon een deel van de niet-islamitische bewoners van Saendelft zich te verzetten tegen de beoogde bouw van het Islamitisch Cultureel Centrum. Er werd gesproken over verkeers- en parkeeroverlast, angst voor radicalisering onder jongeren, gevaar van segregatie, belemmering van integratie, angst voor haatpredikers en dubieuze geldstromen. Om de discussie te voeren over het al dan niet bouwen van een moskee in Assendelft werd een Facebookpagina in het leven geroepen, *Assendelft bouw moskee?*. Die werd al snel gevolgd door ruim vijfhonderd mensen. In eerste instantie werd de eventuele bouw van een moskee nog als vraag neergelegd, maar gaandeweg keerden de beheerders van de Facebookpagina (en een groot deel van de volgers) zich volledig tegen de bouw van het ICC en namen ze een leidende rol bij de bezwaren tegen de bouw. Een bijna willekeurig citaat op de site sprak boekdelen:

“Ik ben wel tegen de bouw van moskeeën. Er wordt haat gepredikt tegen het Westen. Het trekt meer moslims naar de regio terwijl blijkt dat dat veel problemen en agressie oplevert. Het geeft 't signaal dat Europa moslims nog steeds met open armen ontvangt en dat klopt niet. Een meerderheid van de bevolking vindt dat we moeten stoppen met import van de islam en Mohammedanen. Islam is niet alleen een godsdienst, ook een totalitaire agressieve ideologie.”⁴²

In eerste instantie werd op de Facebookpagina de bemoeienis van een imam die nogal eens afgeschilderd wordt als ‘haatprediker’ als grootste bezwaar genoemd. De verontruste bewoners van Saendelft waren bang dat de betrokkenheid van deze imam zou betekenen dat de Stichting Kleurrijk Saendelft een moskee wilde realiseren die radicalisering in de hand zou werken. De imam zou aanwezig zijn geweest bij een fondsenwervingsbijeenkomst. (Dat argument klopte overigens niet.)⁴³

Op 16 juni 2015 stuurden de initiators van de Facebookpagina een (geanonimiseerde) brief naar het college van B&W en de gemeenteraad van Zaanstad met een aantal vragen en bezwaren die betrekking hadden op de wenselijkheid van de ICC-bouw.⁴⁴ De fractie van Democratisch Zaanstad stelde op 13 maart 2015 schriftelijke vragen aan het college, onder meer of het zich bewust was van

⁴¹ <http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/bouwen-van-moskeeen-wordt-steds-moeilijker>

⁴² <https://www.facebook.com/Assendelft-bouw-Moskee--670208266438699/>

⁴³ http://www.noordhollandsdagblad.nl/stadstreek/zaanstreek/article27351321.ece/Groepje-Assendelvers-in-actie-tegen-moskee?lref=SL_1

⁴⁴ https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=711552208970971&id=670208266438699

het feit dat 'de komst van een gebouw van samenkomst van een moslimorganisatie een politiek uiterst gevoelige zaak is in Nederland'.⁴⁵

Op 17 juni 2015 dienden de ICC-tegenstanders, verenigd in de Facebookpagina *Assendelft bouw moskee?* een verzoek tot een BIBOB-onderzoek naar de stichting in bij de gemeente. Er bestond twijfel over zowel de financiële als de sociale integriteit van het SKS-bestuur. Nu werden ook 'dubieuze geldstromen' aangevoerd als argument om de bouw van het ICC te stoppen.⁴⁶ Middels verhalen over financiering vanuit Marokko, de Verenigde Arabische Emiraten en Saoedi-Arabië werd verondersteld dat ook de Stichting Ar-Rahma/Kleurrijk Saendelft geld uit deze landen zou ontvangen.⁴⁷ Tevens deed het gerucht de ronde dat de gemeente de stichting zou subsidiëren bij de ICC-bouw. Dat is overigens niet het geval.⁴⁸

Een groepje tegenstanders plaatste op Facebook discriminerende uitingen over het ICC. Het ging hierbij om een persoonlijke pagina, maar de teksten verspreidden zich snel. Het Bureau Discriminatiezaken ontving er klachten over. Het ging onder meer om de volgende reacties:

"Zullen we een varkensfokkerij er naast beginnen?"

"Gas aansluiten op dat hok"

"begin er dan maar n treinstation naast ken je ze gelijk afvoeren"

"ABFUHREN"

"En branden maar"

"Ok mensen de oven staat aan. Kom maar met de eerste.....!!"

Het BD deed in overleg met het Openbaar Ministerie aangifte tegen de zes personen die deze teksten op Facebook plaatsten. Zij zullen zich in 2016 voor de rechter moeten verantwoorden.

Op het moment dat de SKS een informatieavond organiseerde voor omwonenden van het terrein waarop het ICC gebouwd zou worden, gingen bij sommige tegenstanders de remmen los. De belangstelling voor deze bijeenkomst was zo groot dat een flink aantal mensen, onder wie raadsleden van Zaanstad, niet naar binnen kon. In de zaal liepen de gemoederen hoog op en werd duidelijk dat de bezwaren tegen het ICC bij een deel van de aanwezige tegenstanders gestoeld waren op islamofobe argumenten. Een aantal mensen stak hun minachting en wantrouwen ten opzichte van de SKS (als gespreksleider) en de vertegenwoordiger van het Contactorgaan Moslims en Overheid niet onder stoelen of banken. Terwijl er door tegenstanders werd gesproken over 'onze wijk', werd de tegenwerping dat 'onze wijk' ook toebehoort aan de mosliminwoners weggewuifd.

Het college van B&W reageerde met een raadsbrief waarin de situatie nog eens uit de doeken werd gedaan wat betreft de kavel, de erfpacht, de plannen die de SKS aan de gemeente had overlegd en de taken die de SKS op zich dacht te nemen. Deze brief werd door veel tegenstanders nogal sceptisch ontvangen. Zij waren boos vanwege het gebrek aan informatie vanaf het begin van de bouwplannen. De tegenstanders beschuldigden de SKS van liegen en draaien en de gemeente van het niet voldoende communiceren met en informeren van de buurtbewoners. Uiteindelijk besloot de gemeente de onderhandelingen met de SKS om financiële redenen voorlopig stop te zetten.

---

⁴⁵ <https://www.facebook.com/670208266438699/photos/a.670272206432305.1073741827.670208266438699/670564806403045/?type=3&theater>

⁴⁶ *De Telegraaf* (29-3-2015)

⁴⁷ <https://www.facebook.com/670208266438699/photos/a.680522458740613.1073741829.670208266438699/715662661893259/?type=3&theater;>
http://www.eenvandaag.nl/index.php/binnenland/56935/cda_wettelijk_verbod_buitenlandse_financiering_moskee

⁴⁸ <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3929155/2015/03/27/Moskeeen-geven-namen-van-financiers-niet-prijs.dhtml>

Vluchtelingen

Naar aanleiding van de vluchtelingeninstroom in 2015, vooral vanuit Syrië en Eritrea, kwam er nogal wat onrust los bij inwoners van het BD-werkgebied. Met name in Zaanstad en Purmerend ontstond er discussie over de toelating en huisvesting van deze nieuwkomers. Zaanstad begon met het opvangen van extra vluchtelingen in een noodopvang (elders werden al vluchtelingen gehuisvest in een reguliere opvang). B&W van Purmerend verklaarde zich bereid om vluchtelingen zowel tijdelijk als permanent op te vangen.

In beide gemeenten wonen tegenstanders van de vluchtelingenopvang en/of de betreffende aantallen en locaties. Zowel in Zaanstad als Purmerend werden informatieavonden georganiseerd over de geplande huisvesting. In Purmerend liepen de gemoederen tijdens een commissie-vergadering op 22 september 2015 over dit onderwerp zo hoog op dat de politie de raadszaal ontruimde waar de bijeenkomst gehouden zou worden. Purmerend werd op slag een nationaal media-item, met verhitte debatten tussen voor- en tegenstanders van vluchtelingenopvang als resultaat. Op 7 oktober 2015 organiseerde de gemeente Purmerend een drukbezochte informatieavond, waarbij het er opnieuw heet aan toeging. Opponenten waren nogal luidruchtig aanwezig en gaven voorstanders van de vluchtelingenopvang weinig kans om hun standpunten te verwoorden. Vermoedelijk heeft het bezoek dat PVV-leider Geert Wilders bracht aan Purmerend op de ochtend voorafgaand aan de betreffende informatiebijeenkomst daaraan een steentje bijgedragen. Zijn oproep om 'in verzet' te komen was in dit geval succesvol.

Bij een volgende raadsvergadering in Purmerend (12 oktober 2015) kondigde de NVU een demonstratie aan voor het gemeentehuis. De gemeentelijke angst voor escalatie was zo groot dat de toegangen tot het gemeentehuis werden afgezet, er intensieve politiebewaking was en slechts een beperkt aantal mensen werd toegelaten. De betoging, georganiseerd door NVU-leden, bleef uiteindelijk beperkt tot een handvol tegenstanders. Onder hen bevonden zich de kopstukken van de Purmerendse NVU, alsmede een van de kringleiders in Noord-Holland. De partij plakte rond die tijd, niet voor het eerst, de stad vol met stickers die waren gericht tegen de islam/moslims.

De Nederlandse Volks-Unie claimde in haar partijblad de 'overwinning' in Purmerend:

*"In Purmerend hebben wij een klinkklare overwinning geboekt om te zorgen dat het geplande AZC niet doorgaat, mede door de druk van de lokale burgers en lokale politiek. [...] Een woord van dank gaat hier speciaal naar kringleider Robert-Jan Koelewaard die door weer en wind zijn politiek plicht heeft gedaan. En er voor gezorgd heeft dat er duizenden folders en zelfklevers huis aan huis verspreid zijn. En tientallen vrij plakzuilen telkens voorzien worden van nieuwe NVU posters!"*⁴⁹

In de navolgende weken vonden er informatieavonden plaats over de mogelijke opvang van vluchtelingen in onder meer Wormerland, Oosthuizen en Oostzaan. In Wormerland werden vooraf-

⁴⁹ *Wij Europa* (december 2015)

gaand aan de gemeentelijke informatieavond twee auto's van een GroenLinks-raadslid (dat via sociale media pleitte voor de opvang van vluchtelingen) in brand gestoken. Op het moment van publicatie van dit rapport is overigens onbekend wie verantwoordelijkheid draagt/dragen voor de brandstichting. De informatieavond in Wormerland verliep wel rustig. Ook in Oosthuizen, Oostzaan en andere plaatsen in de regio bleef het kalm tijdens de voorlichtingsbijeenkomsten.

In *de Volkskrant* (5-10-2015) maakt een PVV-vrijwilligster uit Purmerend tijdens een flyer-actie van Geert Wilders in Almere duidelijk hoe zij naar de komst van de vluchtelingen keek:

“Als westerse vrouw wil ik niets van die islam-ongein weten. We halen de vijand binnen.”

In reactie op het *Dagblad Zaanstreek*-artikel (29-9-2015) over de Zaanse noodopvang in het In 't Veldpark verwoordde ene Mike zijn angsten als volgt:

“Ze halen dat tuig met duizenden te gelijk binnen. En beschermen kunnen ze ons er ook niet tegen. Kijk naar de recente verkrachtingen en geweld die dit tuig aanricht. Ik zou de verantwoordelijke politici en hun stemmers graag aan de door hun geïmporteerde shariastraf onderwerpen.”

(<http://www.noordhollandsdagblad.nl/stadstreek/zaanstreek/article27515961.ece/Veiligheid-rond-park-grootste-zorg-bij-noodopvang-vluchtelingen-Zaandam-video>)

Bovengenoemd tweetal stond niet op zichzelf en hun meningen waren geen geïsoleerde geluiden. Bij de weerstand tegen de komst van vluchtelingen speelden islamofobe gevoelens en vooroordelen regelmatig een rol. Omwonenden van geplande opvanglocaties zeiden bijvoorbeeld bang te zijn voor het veronderstelde islamitisch gebrek aan respect voor 'onze' vrouwen. Ook werd er, onder meer tijdens voorlichtingsavonden, gerefereerd aan het vermeende gevaar dat vrouwen liepen wanneer zij in de ogen van moslimvluchtelingen niet zedig genoeg gekleed waren. Verder werd de angst geuit dat het aantal moslims onder de vluchtelingen dusdanig groot was dat de democratie gevaar liep en de sharia uiteindelijk het Nederlandse rechtssysteem zou overnemen. Er deden ook verhalen de ronde dat een groot deel van de vluchtelingen uit verkapte terroristen bestond, die uit naam van de islam aanslagen wilden plegen.

In Zaandam werden begin oktober 2015 in het In 't Veldpark tijdelijk vijfhonderd vluchtelingen gehuisvest. Om de buurt voor te bereiden op de komst van de vluchtelingen werd een informatieavond gehouden in de nabijgelegen Noorderkerk. Naar aanleiding van deze avond ageerden sommige bewoners op de goedbezochte Facebookpagina *'Je bent een Zaankanter als ..'* tegen de (gebruikers van de) noodopvang. Vooral de gedachte dat deze mensen geen respect zouden hebben voor vrouwen beroerde daar de gemoederen. Opmerkingen als 'ze moeten van onze vrouwen afblijven' en 'straks verkrachten ze onze dochters' waren niet van de lucht.

Tijdens de Zaanstedelijke informatieavond, maar ook elders op Facebook werd dit aspect eveneens herhaaldelijk benadrukt. Een bezoeker van de informatiebijeenkomst vertelde publiekelijk, met instemming van een deel van de aanwezigen, dat ze haar dochter al acht weken niet naar buiten liet gaan uit angst voor de vluchtelingen. Op dat moment waren de Veldpark-gebruikers overigens nog niet in Zaanstad aangekomen. Verder klonken er veel geluiden over ouderen die de straat niet meer op zouden kunnen en mensen die de hond niet meer uit durfden te laten. Het waren angsten die ook in andere gemeenten leefden.

“Te goed van vertrouwen en te aardig. Maar vergeet niet dat deze mensen voelen ze zich superieur omdat ze goedheid verwarren met zwakte. En ze minachten vrouwen”⁵⁰

“yup deze x uit het oosten met een heftig geloof ..dat vrouwen uit het westen weinig waard zijn....”⁵¹

⁵⁰ <https://www.facebook.com/groups/442797242422443/?fref=ts>

⁵¹ Ibidem

Onderwijs/arbeidsmarkt

Sluipender en bedekter – en daardoor vaak moeilijker te benoemen en aan te pakken – dan de openlijke islamofobie die in voorgaande hoofdstukken aan bod kwam is het onderscheid dat moslims soms ondervinden in onder meer het onderwijs en op de arbeidsmarkt.

Een vaak terugkerend thema in de gesprekken die het Bureau Discriminatiezaken in het kader van dit rapport voerde met islamitische ouders was het onderscheid dat hun kinderen op school ondervonden. Deze ervaring is ook terug te vinden in een deel van de meldingen die allochtone – al dan niet islamitische – ouders de afgelopen jaren deden bij het BD. Het gemaakte onderscheid liep van de peuterklas tot de middelbare school en betrof ongelijke behandeling ten opzichte van autochtone kinderen, gebrek aan stimulans, onredelijke straffen, te weinig bescherming en te lage schooladviezen voor basisschoolleerlingen. De klachten betroffen niet alleen kinderen met een moslim-achtergrond, maar ook kinderen met een donkere of getinte huidskleur.

Het is geen typisch Zaan- of Waterlands fenomeen. Uit onderzoek, onder meer van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam, blijkt bijvoorbeeld dat een groot aantal van deze leerlingen na de basisschool naar een schooltype gaat dat voor hen eigenlijk te makkelijk is.⁵² Door die onderwaardering worden ze gedwongen opleidingen te stapelen. Daardoor zijn zij langer dan gemiddeld bezig met het behalen van een diploma of ze haken voortijdig af. Tijdens de opleiding krijgen ze bovendien vaak te maken met problemen bij het vinden van een stageplaats.

Niet alleen het stapelen van opleidingen als gevolg van een te laag schooladvies belemmert sommige islamitische jongeren in hun ambities, maar ook de ongelijke behandeling en discriminatie waarmee zij tijdens hun opleiding te maken kunnen krijgen. Bij gesprekken met islamitische inwoners van Zaanstad en Purmerend werd door velen geklaagd over het ‘meten met twee maten’.

“Vraag maar aan willekeurig welke ouder en ze zullen je allemaal hetzelfde zeggen. De meeste moslimkinderen en kinderen met een donkere huidskleur hebben er last van.”
(Islamitische vader uit Zaanstad over het ‘meten met twee maten’ in het onderwijs)

Het BD ontving de voorgaande jaren een reeks van meldingen over ongelijke behandeling, variërend van moslimkinderen die niet aan de schoolkooklessen konden deelnemen bij gebrek aan halalvlees (de school accepteerde ook niet dat de leerlingen zelf vlees van huis meenamen) tot het eerder en zwaarder straffen van islamitische kinderen. De moeder die een hoofddoek omdeed werd door de school van haar kind opeens anders behandeld dan voorheen. Een leerlinge die een hoofddoek ging dragen, werd eerst in een lokaal apart gezet en kreeg toen de keuze tussen het afdoen van haar hoofdbedekking of het verlaten van de school.⁵³

Het zijn enkele voorbeelden uit vele. Zelfs als er bij de ouders en leerlingen alleen sprake zou zijn van perceptie is er een scala aan onderwijsproblemen dat aandacht verdient. De feiten en cijfers van zowel het Bureau Discriminatiezaken als van onderzoeken elders in Nederland wijzen echter uit dat er sprake is van meer dan perceptie alleen.

Het rapport *Moslimdiscriminatie in het voortgezet onderwijs* (een onderzoek in opdracht van de Anne Frank Stichting en FORUM uit 2015) geeft een beeld van discriminatie op middelbare scholen, zoals signaleerd door docenten.⁵⁴ Enkele citaten daaruit:

“Dit onderzoek onder docenten wijst uit dat 61% van de ondervraagde docenten in het afgelopen jaar op hun school getuige was van grievende opmerkingen over moslims of van fysieke uitingen tegen moslims.”

⁵² <http://www.aob.nl/kixtart/modules/absolutenm/articlefiles/6327-adviseringonder-overadviseringmemo.pdf>

⁵³ <http://www.mensenrechten.nl/publicaties/oordelen/2011-2>

⁵⁴ http://www.annefrank.org/ImageVaultFiles/id_17231/cf_21/Moslimdiscriminatie_in_het voortgezet _onderwijs.PDF

“Kenmerkend voor de ouders is de autochtone afkomst. Ook zijn ouders vaker mannen dan vrouwen. De slachtoffers hebben bij meer dan twee derde van de voorvallen een islamitische achtergrond. Docenten noemen als etnische achtergrond van de slachtoffers veelal een Marokkaanse of een Turkse komaf.”

“Opvallend is dat, ten opzichte van de leerlingen in de totale populatie, leerlingen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond oververtegenwoordigd zijn bij de voorvallen van moslimdiscriminatie en dat dit aandeel ook hoger is dan bij de voorvallen van antisemitisme een jaar eerder (Marokkaans: 10%, Turks: 8%).”

“In de meerderheid van de voorvallen waren de slachtoffers van Marokkaanse (53%) of Turkse (45%) afkomst. Gezien het aandeel Turks- en Marokkaans-Nederlandse leerlingen in de populatie is er sprake van een oververtegenwoordiging van deze twee etnische groepen.”

Discriminatie heeft ook gevolgen voor het welzijn van de slachtoffers:

“Bij 43% van de meest recente voorvallen hadden slachtoffers volgens de docenten emotionele schade door het voorval. Dit percentage is hoger dan het aantal slachtoffers dat volgens de docenten emotionele schade had als gevolg van een antisemitisch voorval (23%). Tegelijkertijd geeft 55% van de docenten het incident een cijfer van 1 tot 4 op een schaal van 1 (onschuldig) tot 10 (ernstig). Dit doet vermoeden dat de emotionele schade niet zeer ernstig was.”

Onderzoekster Ineke van der Valk constateert in haar *Monitor Moslimdiscriminatie (2015)*:⁵⁵

“Meer dan de helft van de docenten in het middelbaar onderwijs rapporteert dat zij islamofobe uitingen van leerlingen meemaken op school en dat leerlingen zich stereotiep uiten over moslims. Het stereotiepe ‘ze zijn allemaal hetzelfde’ kwam het meeste voor, gevolgd door ‘hun gedrag wordt uitsluitend bepaald door hun geloof’ en ‘ze vormen een bedreiging’. 10 tot 15% van de docenten stuit op stereotypen in lesmateriaal dat zij zelf gebruiken.”

Er zijn geen aanwijzingen dat bovengenoemde cijfers veel afwijken van die in de Zaanstreek en Waterland.

Na de school- volgt de beroeps carrière. Daarbij dienen nieuwe horden te worden genomen. Van de moslimleerlingen die het lukt om een diploma te behalen hebben velen moeite met het vinden van (passend) werk. Uit meerdere onderzoeken blijkt dat alleen al het solliciteren met een Marokkaans/Arabisch klinkende achternaam vaker leidt tot afwijzingen dan bij sollicitanten met een Nederlandse achternaam.^{56 57 58} (Ook) uit het meest recente onderzoek hiernaar, in en op verzoek van de gemeente Den Haag uitgevoerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau (*Op afkomst afgewezen. Onderzoek naar discriminatie op de Haagse arbeidsmarkt*), bleek dat sollicitanten met een Nederlandse achternaam bijna twee keer zoveel kans hebben om uitgenodigd te worden voor een gesprek als sollicitanten met een Marokkaanse achternaam. Het was voor het Bureau Discriminatiezaken mede aanleiding om ook in Zaanstreek-Waterland een dergelijk onderzoek te verrichten. De uitkomsten daarvan worden medio 2016 verwacht.

Mede als gevolg van de economische crisis in de afgelopen jaren kreeg Nederland te maken met een relatief hoog werkloosheidspercentage. Jongeren met een migratieachtergrond, van wie velen moslims waren, werden hierdoor gemiddeld genomen zwaarder getroffen dan autochtone jongeren. Door het ontbreken van een redelijk toekomstperspectief raakte een deel van de moslimjongeren gedemotiveerd. Het gevaar dat zij daardoor in armoede of een sociaal isolement geraakten of ontvankelijk werden voor criminaliteit of radicalisering nam daardoor toe.

Naast het gebrek aan werk en mindere opleidingen lijken ook framing, xenofobie, discriminatie en islamofobie te leiden tot een moeilijk toegankelijke arbeidsmarkt voor

⁵⁵ <http://imes.uva.nl/news/news/news/content-3/folder/2015/03/monitor-moslim-discriminatie.html>

⁵⁶ http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2015/Op_afkomst_afgewezen

⁵⁷ <http://www.mensenrechten.nl/publicaties/oordelen/2015-113>

⁵⁸ <http://www.mensenrechten.nl/publicaties/oordelen/2015-44>

moslimjongeren. Een van de gevolgen is dat van de Marokkaans-Amsterdamse jongeren 48% in 2014 zonder werk zat.⁵⁹

Enkele bevindingen uit recente SCP-onderzoeken:

“Op de arbeidsmarkt van de regio Haaglanden blijkt sprake van etnische discriminatie te zijn. Cv’s en sollicitatiebrieven waarop een autochtoon Nederlandse naam prijkte, hadden meer kans op succes dan dezelfde cv’s en brieven met een Hindoestaanse of Marokkaanse naam. In elk geval een deel van de werkgevers selecteert dus niet alleen op kwaliteit, maar ook op etnische achtergrond. De kans van autochtone Nederlanders om in de eerste fase van het selectieproces een positief bericht te krijgen, is 1,5 keer zo groot als die voor Hindoestaanse Nederlanders en bijna twee keer (1,8 keer) zo groot als die voor Marokkaanse Nederlanders. Discriminatie is dus een van de factoren in de achterstand van Hindoestaanse en Marokkaanse Nederlanders op de arbeidsmarkt van de regio Haaglanden.”⁶⁰

“De eerste sollicitaties voor dit onderzoek verstuurd we de dag nadat James Foley, een Amerikaanse journalist, werd onthoofd door leden van IS. Hierna volgden meer onthoofdingen. De angst en weerzin tegen IS en de radicale islam nam in West-Europa steeds verder toe toen extremistische moslims aanslagen pleegden in België (24 mei 2014) en Frankrijk (7 januari 2015). Ook berichten over vrijdelde aanslagen (bv. Verviers 15 januari 2015) versterkten de angst en de woede. Niet alleen de sociale afstand tot radicale moslims, maar tot moslims in het algemeen leek toe te nemen: het aantal meldingen van moslimhaat en bedreigingen van moslims namen toe. In dit onderzoek wordt ook de mate van discriminatie van Marokkaanse Nederlanders op de arbeidsmarkt onderzocht. Marokkaanse Nederlanders zijn voor het overgrote deel moslims. Die religieuze achtergrond zou tegen de geschetste achtergrond van politieke spanningen van betekenis kunnen zijn.”⁶¹

De moslimachtergrond van onder anderen Marokkaanse Nederlanders lijkt dus een rol te spelen bij sollicitaties, met name wanneer er sprake is van aanslagen of andere incidenten gepleegd door extremistische moslims. Wanneer een sollicitant toch wordt uitgenodigd voor een gesprek blijken een religieuze hoofddoek of andere zichtbare uitingen van het islamitisch geloof een volgende hindernis. Of voornoemde situaties in Amsterdam en Den Haag één op één te vertalen zijn naar het BD-werkgebied is de vraag en wordt nog onderzocht.

Moslims krijgen niet alleen bij het zoeken naar werk, maar ook op de werkvloer zelf relatief vaak te maken met discriminatie. Uit SCP-onderzoek blijkt ruim een derde van de moslims op deze terreinen discriminatie te ondervinden.⁶² Niet alleen is het als moslim moeilijker om werk te vinden en te houden, maar ook bij salariering en arbeidsvoorwaarden wordt nogal eens onderscheid gemaakt tussen moslims en niet-moslims. Discriminatie wordt, volgens de makers van het rapport *Ervaren discriminatie in Nederland*, vooral toegepast bij werknemers in het midden- en hogere kader. Op de werkvloer wordt bovendien ruim een derde van de moslims discriminatoir gepest door collega’s, leidinggevenden en bij klantcontacten. Ook daartegen vindt niet altijd bescherming plaats door de werkgever.⁶³

Degenen die werk weten te vinden, lopen nogal eens aan tegen andere vormen van islamofobie en discriminatie. Artsen met een hoofddoek worden aangezien voor schoonmaakster, wetenschappers worden niet of minder serieus genomen dan hun oorspronkelijk Nederlandse collega’s, bouwvakkers en winkelmedewerkers worden gepest door collega’s, leidinggevenden of klanten, promoties worden aan collega’s gegund.⁶⁴ Een aantal jonge, hoogopgeleide moslima’s vertelde tijdens de BD-interviews dat zij om deze reden overwogen c.q. er voor kozen om in het buitenland te gaan wonen. Dat is mogelijk niet alleen nadelig voor henzelf en hun familie en vrienden, maar ook voor de Nederlandse samenleving. Alle kennis en vaardigheden die deze mensen bezitten worden niet benut in het land waar ze opgroeiden.

⁵⁹ http://amsterdam.notudoc.nl/cgi-bin/showdoc.cgi?action=view/id=221823/type=pdf/02_Factsheet_Jeugdwerkloosheid_def_2.pdf

⁶⁰ http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2015/Op_afkomst_afgewezen

⁶¹ Ibidem

⁶² http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Ervaren_discriminatie_in_Nederland

⁶³ Ibidem

⁶⁴ Ibidem; Gesprekken, interviews en meldingen bij Emcemo en het BD

Persoonlijke ervaringen

Het Bureau Discriminatiezaken voerde in 2015 met tientallen ‘ervaringsdeskundigen’ en enkele professionals gesprekken over islamofobie en aanverwante onderwerpen. Het betrof 48 personen uit het BD-werkgebied, zowel moslims als niet-moslims en ‘vermeende’ moslims. Daarnaast woonde het BD bijeenkomsten bij over islamofobie en over thema’s als vluchtelingenopvang, de vestiging van een islamitische school en de mogelijke bouw van een islamitisch cultureel centrum. Ook tijdens deze bijeenkomsten is met aanwezigen gesproken over islamofobie.

De meerderheid van de gesprekspartners had een Turkse herkomst (Turken vormen verreweg de grootste allochtone bevolkingsgroep in de Zaanstreek). Verder participeerden in het onderzoek Afghaanse, Marokkaanse, Iraakse en Soedanese Nederlanders. Ook is er gesproken met een aantal islamitische inwoners van wie de afkomst niet bekend is bij het BD.

In de gesprekken kwamen de BD-onderzoeksvragen aan de orde (zie pagina 6). De gespreksthema’s leidden tot het vertellen van zeer uiteenlopende individuele en groepservaringen. In een aantal gevallen kon hieruit een gemeenschappelijke deler worden gedestilleerd. Zo vertelden vrijwel alle geïnterviewden veel last te hebben van islamofobe hate speech. Zij voelden zich daar persoonlijk door geraakt en vroegen zich af waar de grens ligt tussen vrijheid van meningsuiting en discriminatie. Ook waren ze veelal van mening dat beledigingen in de sociale media richting moslims de onderliggende verhoudingen beschadigden en de binding in de samenleving verstoorden.

“Ik maak me vooral druk om de uitingen die gedaan worden in het kader van vrijheid van meningsuiting. De beledigingen en schofferingen gaan veel te ver. Men zou zichzelf moeten realiseren dat er een grens is aan wat je kunt zeggen. Ik vind het onnodig beledigend en kwetsend.”
(Afghaans-Nederlandse moslima uit Zaandam)

“Je merkt het buiten niet, ook niet bij instellingen als de Belastingdienst of de bank. Het wordt nooit direct in je gezicht gezegd, meer via sociale media als Facebook en Twitter.”
(Turks-Nederlandse moslim uit Zaanstad)

Een meerderheid van de Zaanse en Waterlandse gesprekspartners vertelde moeite te hebben met negatieve uitingen over hun geloof en de aanhangers daarvan, en ze als zeer kwetsend te ervaren. Men erkende de vrijheid van meningsuiting, maar vroeg zich af waarom daar op deze manier gebruik van wordt gemaakt.

*“Waarom gebruik je je vrijheid op die manier, als een vrijheid om te beledigen?
Wat wil je bereiken? Welk doel dient het?
Journalisten zijn de ogen en mond van het volk. Waarom beledig je en breng je mensen in gevaar?
Als je alleen woede en ellende bereikt is dat geen goede reden.”*
(Afghaans-Nederlandse islamitische vrouw uit Zaandam in reactie op de mediaberichtgeving over de aanslagen op onder meer *Charlie Hebdo*)

Meermalen werd gewezen op de rol van de PVV c.q. Geert Wilders als katalysator bij discriminatie van moslims. Waar ze voorheen, aan uiterlijk en/of kleding als zodanig herkenbaar, geen last hadden van beledigingen zeiden veel islamitische respondenten dat ze sinds de opkomst van de PVV – en vooral na Wilders’ ‘minder minder’-oproep – meer buitensluiting en discriminatie ervoeren: “Dankzij [sic] Wilders wordt er heel veel over moslims gepraat.”

“Wat heeft hij tegen Marokkanen en tegen moslims? Waar komt dat vandaan?”
(Turks-Nederlandse vrouw uit Zaandam)

Een aantal gesprekspartners maakte zich met name zorgen over de uitwerking die anti-islamitische uitingen hebben op Nederlandse moslimjongeren. Deze jongeren worden volgens hen vaak niet als Nederlands gezien en behandeld, maar als een vreemde groep weggezet. Deze beeldvorming zou gevolgen hebben voor hun identiteitsvorming en de manier waarop zij zichzelf zien als onderdeel van de Nederlandse samenleving en vice versa. Een aantal respondenten waarschuwde voor de impact die dit op jongeren zou hebben, alsmede op het gevaar dat zij zich afwenden van de samenleving en

ontvankelijk worden voor radicalisering of criminaliteit. Volgens de betreffende respondenten bestaat het risico dat ze zich terugtrekken in de eigen groep, met eigen sociale media waar zij zich afzetten tegen de Nederlandse samenleving. Bij allochtone ouders leeft de angst dat jongeren op deze manier onder invloed van anderen zullen komen en radicaliseren.

Deze ervaringen en verwachtingen sluiten aan bij de conclusies in een onderzoek uitgevoerd door het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES) van de UVA:

“Voortdurende kleine vernederingen kunnen bij moslimjongeren leiden tot een aangetaste ‘sense of belonging’ en gevoelens van wanhoop en frustratie. Dit kan een voedingsbodem vormen voor religieus extremisme, waarbij sommigen ook bereid zijn om wreedheden te begaan.”⁶⁵

Antropoloog Martijn de Koning waarschuwde eveneens voor uitsluiting:

“Islamofobie draagt bij aan de ervaring van vervreemding onder moslims die er niet direct toe leidt dat men zich aansluit bij militante bewegingen en/of tot geweld over gaat, maar er wel toe bijdraagt dat men minder binding heeft met de samenleving en aan het idee dat men weinig te verliezen heeft als men vertrekt.”⁶⁶

Een Zaans-Turkse moslima:

“Je mag iemand niet het lelijke-eendgevoel geven. Het gevoel dat hij nooit een mooie zwaan wordt. Als hij het lelijke-eendgevoel heeft zal hij op een gegeven moment toeslaan en terugslaan. Totdat je hem laat beseffen dat hij eigenlijk juist een mooie zwaan is.”

Een andere Zaans-Turkse moslima:

“We hebben het over de derde generatie en de derde generatie is zoekende. Dat is ook bewezen. De eerste generatie kwam met een doel: geld verdienen en daar een goede toekomst hebben, sociale en economische redenen. De tweede generatie, mijn generatie, zei: het is nog niet voltooid. Ik ga het beter doen dan mijn vader en moeder en ga wat langer blijven. En nu, sommige kinderen hoeven niet eens naar een ander land om hun roots te bekijken, maar in een migratiesamenleving willen ze weten waar ze vandaan komen. Dan gaan ze naar het land van herkomst waar ze als een koning worden behandeld. Dan denken ze: ja, in Nederland word ik buitengesloten, word ik als een beest behandeld. Dus ga ik of helemaal terug of.... Die beweging zit erin.”

Meermalen werd ook de aanpak van allochtone jongeren door de politie als probleem genoemd.

“Ook als ze niets doen worden ze toch aangesproken en aangepakt. Dat is heel moeilijk voor hen, want het gebeurt heel vaak.”
(Turks-Nederlandse vrouw uit Zaanstad)

Enkele gesprekspartners constateerden dat steeds meer Turkse en Marokkaanse jongeren bij gebrek aan perspectieven geneigd zijn om te verhuizen naar hun geboorteland (c.q. dat van hun ouders). Een door het BD geïnterviewde jongerenwerker uit Zaanstad had daarnaast de ervaring dat jongeren die geen werk vonden snel geneigd zijn om een groep te vormen, waardoor ze vatbaar kunnen worden voor radicalisering en criminaliteit. Volgens de jongerenwerker moet dat worden voorkomen.

“De school zou verantwoordelijk moeten zijn voor de stageplaatsen van de leerlingen. Sommige leerlingen zijn zelf niet mondig genoeg en zouden begeleid moeten worden en een steuntje krijgen. Als we dat niet doen, dan krimpen ze tot niets.”

Het Nederlandse onderwijs werd meermalen aangehaald, als bijdrage aan een oplossing en als probleem:

“Scholen hebben een grote invloed. Ze hebben het druk, maar zouden toch meer les moeten geven over discriminatie en vrijheid van meningsuiting? Sommige docenten kunnen dat heel goed, sommige niet. Mijn kind is blond, ik was zelf ook actief op school, maar hoe de leerkracht met de kinderen omging was niet normaal. Hij gaf geen eerlijke adviezen. Mijn dochter kreeg van haar leerkracht steeds te horen: ‘Je bent een kind van de taliban.’ We hebben daar twee jaar ruzie over gehad. Ook mijn oudste dochter werd op school uitgescholden voor ‘vieze buitenlander’. Het lijkt op een mes in mijn hart.”
(Afghaans-Nederlandse islamitische vrouw uit Zaanstad)

⁶⁵ Solidariteit en identiteit – Strijders van eigen bodem

⁶⁶ <http://www.nieuwwij.nl/verdieping/islamhaat-oorzaak-van-radicalisering/>

Problemen om werk te vinden of promotie te maken waren eveneens terugkerende thema's in de gevoerde gesprekken. Bij veel moslims bestond het idee dat hun geloof op de arbeidsmarkt niet bepaald bevorderlijk werkte.

“Wanneer er bijvoorbeeld vijf allochtonen solliciteren op een vacature en één autochtoon, dan gaat de voorkeur meteen uit naar de autochtoon. Ze vragen niet naar je geloof, maar naar je afkomst.”

Volgens deze Turks-Nederlandse moslim uit Zaanstad speelde de buitenlandse komaf overigens een grotere rol bij de uitsluiting dan de religie.

Een Turks-Nederlandse vrouw uit Zaanstad over moslimjongeren:

“Ze hebben hun best gedaan, hebben hun opleiding afgerond en krijgen toch geen werk. Als je hiermee te maken krijgt, hoe wil je dan verder? Hoe kun je er dan een goede burger van maken? Iedereen wil toch wat betekenen voor de maatschappij of voor een ander? De kans is groot dat zij zich dan van de samenleving afkeren.”

Tijdens de BD-gesprekken passeerden er verhalen de revue over vrouwen die vanwege hun hoofddoek zouden zijn ontslagen of überhaupt geen kans maakten op een baan, zelfs niet met een HBO-diploma of mastertitel. Ook mannelijke werknemers zouden hun baan zijn kwijtgeraakt omdat ze 'buitenlanders' waren. Maar mét een baan was het volgens sommigen ook niet altijd makkelijk:

“Mijn zoon werkt bij een callcenter. Veel mensen hangen op als ze de stem van een buitenlandse man horen. Hij krijgt ook vaak te maken met controle door de politie en wordt heel vaak gediscrimineerd.

Hij wordt dan 'zwarte aap' genoemd of 'vieze buitenlander'.”

(Afghaans-Nederlandse islamitische vrouw uit Zaanstad)

“Ik kan elke dag wel een klacht bij jullie indienen, zo vaak word ik geconfronteerd met een afkeer van mij en mijn geloof. Maar daar is natuurlijk geen beginnen aan.”

(Turks-islamitische vrouw uit Zaandam)

Het bleef niet bij het benoemen van ondervonden problemen. Tijdens de gesprekken met het Bureau Discriminatiezaken kwam een reeks mogelijke oplossingen voorbij om islamofobie, direct of indirect, te doen verminderen. Een greep uit de reacties, rijp en groen door elkaar, die soms een landelijke en soms een regionale of plaatselijke invalshoek hebben:

- Maak duidelijk dat het bestaan van moskeeën en islamitische organisaties kan bijdragen aan het behoud van waarden en normen.
- Na de aanslagen in Frankrijk werd onmiddellijk een bijeenkomst in de Zaandamse Sultan Ahmetmoskee georganiseerd waarbij de burgemeester en wethouders aanwezig waren. Zij maakten duidelijk dat moslims worden gewaardeerd en in de samenleving opgenomen. Dat is erg op prijs gesteld. Dergelijke signalen zouden vaker moeten worden gegeven, ook tegen islamofobie.
- Met het verdwijnen van het Buitenlands Vrouwenoverleg (Zaanstad) is veel kennis verdwenen. Hetzelfde geldt in zekere zin voor het Zaanse Regenboogoverleg, een ontmoetingsgelegenheid voor onder meer zelforganisaties om ervaringen uit te wisselen. Dat zijn gemiste kansen.
- Breng als overheid ook (vaker) het positieve beeld van moslims naar buiten, bijvoorbeeld door tijdens de jaarlijkse lintjesregen ook (meer) moslims te onderscheiden.
- Het opheffen van een aantal buurthuizen werd door velen betreurd. De wijkmanagers en sociale wijkteams zijn volgens sommigen niet zichtbaar en laagdrempelig genoeg en bovendien te weinig etnisch divers.
- Er is behoefte aan meer (gemeentelijke) projecten voor allochtone jongeren, om het verder afglijden van een deel van deze groep te stuiten.

Conclusies

Het aantal klachten over discriminatie van moslims nam de afgelopen jaren toe, zowel in een aantal omliggende landen en in Nederland zelf als in de regio Zaanstreek-Waterland. Dat blijkt uit internationale en Nederlandse cijfers van meerdere onafhankelijke onderzoeksinstellingen. Die vaststelling sluit aan bij de meningen hierover van de door het BD benaderde respondenten. Alle ondervraagden (h)erkenden het vóórkomen van islamofobie, de meerderheid had het gevoel dat islamofobie binnen de Nederlandse samenleving en binnen Europa toeneemt. Veel geïnterviewden lieten overigens weten zelf niet met islamofobie te maken hebben, maar wel voorbeelden te kennen waarbij familieleden, vrienden of anderen het slachtoffer waren.

De makers van het SCP-rapport *Ervaren discriminatie in Nederland* (2014) schrijven dat ‘van alle moslims uit dit onderzoek 50% in het afgelopen jaar discriminatoire negatieve bejegening heeft ervaren. De helft van de moslims ervaart discriminatie in de openbare ruimte [...]. De meeste incidenten spelen zich af tijdens het winkelen. Het gebeurt ruim een kwart van de moslims dat winkelpersoneel hen onvriendelijk behandelt of denkt dat zij willen stelen. Ook veel genoemd is nageroepen of uitgescholden worden op straat of in het verkeer (22%).’⁶⁷ De data van het BD en de politie in Zaanstreek-Waterland zijn te klein om bovenstaande conclusies rechtstreeks over te plaatsen naar de regio, maar er zijn geen aanwijzingen dat de situatie hier wezenlijk anders zou zijn.

De cijfers van het BD en de politie zijn overigens niet representatief. Om uiteenlopende redenen maakt slechts een klein percentage van de personen die te kampen heeft met islamofobe incidenten daarvan melding. Vaak gaat aan deze meldingen al een aantal ervaringen vooraf en meldt men zich pas als de grens voor de betreffende persoon is bereikt of overschreden. Daar komt bij dat niet altijd duidelijk is wanneer er bij incidenten islamofobe of andere factoren meespelen, zoals huidskleur of afkomst. Ter illustratie: door de daders wordt het onderscheid tussen bijvoorbeeld moslims en Marokkaanse Nederlanders maar zelden gemaakt, terwijl Aziatische moslims vaak niet als zodanig herkend worden. Ook dat bemoeilijkt de registratie van islamofobie.

Indien de door het BD in dit rapport gehanteerde smalle definitie van islamofobie zou worden opgerekt, schieten de klachtenmeldingen onmiddellijk omhoog, zowel bij het BD zelf als bij externe organisaties (politie, internetmeldpunten, etc.). In de woorden van het Sociaal en Cultureel Planbureau: “Bijna alle Marokkaans- en Turks-Nederlandse respondenten in onze steekproef beschouwen zichzelf als moslim (respectievelijk 93% en 88%). De discriminatie-ervaringen van moslims komen daardoor grotendeels overeen met de ervaringen van Marokkaanse en Turkse Nederlanders die we eerder beschreven.” [...] “Veel moslims geven aan discriminatie te ervaren: bijna twee op de drie moslims rapporteert ten minste één discriminatie-ervaring in het afgelopen jaar. Inclusief degenen die twifelen of het om discriminatie ging gaat het zelfs om driekwart van de moslims. Vaak ging dit om negatieve bejegening: naroeppen, schelden, spugen of pesten, maar ongelijke behandeling werd ook veelvuldig ervaren.”⁶⁸

Ook zorgelijk is dat veel moslims discriminatie lijken te accepteren, zeker waar het hen zelf raakt. Tijdens de BD-gesprekken met respondenten klonk regelmatig ‘het is nu eenmaal zo’, ‘het hoort erbij’ en ‘ik trek het me niet persoonlijk aan’. Op het moment dat het anderen betrof en zeker waar het ging om naasten of kinderen/jeugdigen werd dat door velen als aanmerkelijk ernstiger ervaren. Met name de positie van jongeren in de samenleving was voor veel islamitische respondenten een punt van grote zorg. De manier waarop soms met moslimjongeren wordt omgegaan in de openbare ruimte, op school, tijdens het werk en stages, alsmede de beeldvorming in de media en de racistische uitingen in de sociale media werd ervaren als zeer belastend voor jongeren. Men vreesde dat deze buitensluiting zal leiden tot een zich afkeren van de samenleving,

---

⁶⁷ http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Ervaren_discriminatie_in_Nederland

⁶⁸ Ibidem

extremere vormen van religie en mogelijke radicalisering, maar vooral ook tot het vormen van een negatief zelfbeeld.

Naast de zorg om de jongeren sprongen er tijdens de gesprekken nog twee zaken uit: de islamofobe hate speech op internet, tv en in andere media, en de zorgen over de PVV en hun aanhangers. Vrijwel iedereen was het er over eens dat vrijheid van meningsuiting een groot goed is, maar dat de mate waarin daarvan ge- of misbruik werd gemaakt soms de spuigaten uitloopt. Door vrijwel alle deelnemers aan het onderzoek werd dit als een groot probleem ervaren. De meesten voelden zich door hate speech ook persoonlijk geraakt.

De aanwezigheid in Nederland van moslims is voor velen nog altijd geen vanzelfsprekendheid. Dit blijkt onder meer uit de veelal heftige reacties op bijvoorbeeld het vestigen van een islamitische school in Purmerend, de mogelijke bouw van een Islamitisch Cultureel Centrum in Assendelft en de komst van azielzoekers- en andere opvangcentra in de regio. Met dit onderzoek is gepoogd antwoorden te vinden op de vraag 'Welke vormen van islamofobie komen er voor in de Zaanstreek en/of in Waterland?' Ook in het BD-werkgebied hebben moslims regelmatig te maken met beledigingen en met ongelijke behandeling op school, op het werk en in de vrije tijd. De aanwezigheid van moslims blijkt ook in de Zaanse en Waterlandse samenleving nog altijd verre van vanzelfsprekend.

Ter afsluiting, er is bij dit onderzoek niet gekozen voor het doen van aanbevelingen om islamofobie te voorkomen, signaleren of bestrijden. De afgelopen jaren is er een waslijst aan publicaties verschenen (zie ook de literatuurlijst op de volgende pagina) waarin dienaangaande adviezen en oordelen worden verstrekt. De situatie in de Zaanstreek en Waterland ten aanzien van de islam wijkt in algemene zin niet af van de rest van Nederland. Het laat onverlet dat er ook in deze regio nog veel moet worden gedaan om de situatie te normaliseren, opdat moslims en niet-moslims op een normale wijze met elkaar kunnen samenleven.

Bronnen

- Andriessen, I. e.a. *Op Afkomst Afgewezen. Onderzoek naar discriminatie op de Haagse arbeidsmarkt* (Den Haag, 2015)
- Buijs, F. en Demant, F. *Solidariteit en Identiteit – Strijders van eigen bodem* (Amsterdam, 2006)
- Centraal Bureau voor de Statistiek *Religieuze betrokkenheid van bevolkingsgroepen* (Den Haag, 2014)
- Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling gemeente Amsterdam *Basisschooladviezen en etniciteit* (Amsterdam, 2007)
- Dubbelman, J.E. *Vooroordelen veroordeeld, feiten tegen vooroordelen over buitenlanders* (Amsterdam, 1986)
- Fortuyn, P. *Tegen de islamisering van onze cultuur* (Uithoorn, 2007)
- GGD Zaanstreek-Waterland *Regionaal Kompas Volksgezondheid* (Zaanstad, 2012)
- Ray, E. e.a. *IMAN-De Handleiding* (Straatsburg, 2014)
- Scheffer, P. *Het land van aankomst* (Amsterdam, 2008)
- Scheffer, P. *Het multiculturele drama* (Amsterdam, 2000)
- Sociaal en Cultureel Planbureau *De sociale staat van Nederland 2015* (Den Haag, 2015)
- Sociaal en Cultureel Planbureau *Ervaren discriminatie in Nederland* (Den Haag, 2014)
- Sociaal en Cultureel Planbureau *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland* (Den Haag, 2015)
- Valk, I. van der *Monitor moslimdiscriminatie* (Amsterdam, 2015)
- Wagenaar, W. e.a. *Antisemitisme onder jongeren in Nederland* (Amsterdam, 2015)
- Wagenaar, W. e.a. *Vierde rapportage racisme, antisemitisme, en extreemrechts geweld in Nederland. Incidenten, aangiftes, verdachten en afhandeling in 2014* (Amsterdam, 2015)

www.aob.nl
www.annefrank.org
www.cbs.nl
www.cmo.nl
www.dichtbij.nl
www.facebook.com
www.geenstijl.nl
www.imes.uva.nl
www.kafka.nl
www.meldpunt.nl
www.mensenrechten.nl
www.nieuwwij.nl
www.noord-holland.nl
www.noordhollandsdagblad.nl
www.nos.nl
www.nvu.nl
www.parool.nl
www.polarisatie-radicalisering.nl
www.polderislam.nl
www.pvv.nl
www.radio1.nl
www.rechtspraak.nl
www.regionaalkompas.nl
www.republiekallochtonie.nl
www.rtlnieuws.nl

www.runnymedetrust.org
www.scp.nl
www.telegraaf.nl
www.trouw.nl
www.twitter.com
www.uitspraken.rechtspraak.nl
www.youtube.nl
www.westzaan.nl

IK LUST ZE RAUW

Deze poster is in het kader van de campagne ECHT MOSLEMEN uitgebracht door de Nederlandse overheid. Het is gemaakt door de Duitse Wereld (www.duitsewereld.nl) in samenwerking met de Nederlandse Wereld (www.nederland.nl).

